

Anna-Mari Haavisto

Vankien kokemuksia vankilan sosiaaliohjauksesta ja sosiaalityöstä

Opinnäytetyö

Syksy 2020

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Suuntautumisvaihtoehto:

Tekijä: Anna-Mari Haavisto

Työn nimi: Vankien kokemuksia vankilan sosiaaliohjauksesta ja sosiaalityöstä

Ohjaaja: Arja Hemminki

Vuosi: 2020

Sivumäärä: 75

Liitteiden lukumäärä: 1

Opinnäytetyöni tarkoituksena on saada tietoa vankilan sosiaaliohjauksesta vankien kokemusten näkökulmasta. Tutkimukseni tavoitteena on kehittää vankilassa tehtävää sosiaaliohjausta kvalitatiivisella eli laadullisella tutkimusmenetelmällä, joka toteutettiin puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Aihealueet koskevat vankilan sosiaaliohjausta, vankien saamaa konkreettista apua sekä vapautumisen valmistelua. Teoriaosuudessa käsitelän sosiaaliohjauksen lisäksi sosiaalityötä sekä sen historiaa, Suomen rikosseuraamusjärjestelmää ja siihen liittyvää lainsäädäntöä.

Tutkimukseeni osallistui kolme henkilöä, joita haastattelin erikseen KRIS- Etelä-Pohjanmaa ry:n toimitiloissa. Kaksi tutkittavaa oli koevapaudessa ja yksi oli juuri vapautunut. Vankilavuosia tutkittavilla oli takana reilusta kahdesta vuodesta 15 vuoteen. Tuomiot jakautuivat ensikertalaisuudesta kymmeneen vankilatuomioon ja ikähaarukka koostui 22–39 vuotiaista. Tutkimusaineiston pohjalta analysoin sosiaaliohjauksen toimivuutta rikosseuraamusalalla uusintarikollisuuden ehkäisemisessä sekä vankien elämänhallinnan voimistamisessa vapautumista varten.

Tutkimustuloksissa nousi merkittävästi esille sosiaalialan työntekijöiden kuormittuneisuus sekä kiireisyys, eikä suurin osa osallistuneista kokenut saaneensa vankilassa tarvitsemaansa tukea tai kannustusta. Tukea kaivattiin niin taloudellisiin asioihin, perhesuhteiden ja oman toimintakyvyn vahvistamiseen sekä erilaisen elämänsisällön hankkimiseen vapautumisen jälkeen. Nämä tekijät nousivat tärkeimmiksi asioiksi uusintarikollisuuden ehkäisyssä ja elämänhallinnan tukemisessa.

Sosiaaliohjaukselta vangit olisivat kaivanneet asiakaslähtoisempää työtettä, rauhallisempaa paneutumista yksittäisen vangin tilanteeseen sekä tulevaisuuden järjestämistä pitemmällä aikavälillä. Perusasioiden kuntoon laittaminen ja taloudellinen turva koettiin motivoivana tekijänä oman perheen rinnalla. Opiskelupaikan tai päivätoiminnan hankkiminen toisi arkeen rytmia ja sisältöä, jotka mahdollistaisivat laadukkaamman ja luotettavamman pohjan vapautumisen jälkeiselle elämälle. Yksi tutkimukseen osallistunut oli kokonaisuudessaan tyytyväinen saamaansa sosiaaliohjaukseen, mutta koki muiden tavoin vapautumisen valmistelemisen hätäiseksi.

Avainsanat: vankeus, sosiaaliohjaus, rikosseuraamuslaitos.

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Bachelor of Social Services

Specialisation:

Author/s: Anna-Mari Haavisto

Title of thesis: Prisoners' experiences in prison social guidance and social work

Supervisor(s): Arja Hemminki

Year: 2020

Number of pages: 75

Number of appendices: 1

The purpose of this thesis is to get information about prison social guidance. This research aims to develop social guidance in prison using a qualitative research method, which was conducted with a semi-structured themed interview. The topic areas concerned prison social guidance, concrete assistance received by prisoners and preparation for release. In the theory part, in addition to social guidance work, I address also its history, the Finnish Criminal Sanction System and the related legislation.

Three people participated in this study, each one I interviewed separately at KRIS - South Ostrobothnia premises. Two of the subjects had recently been granted probation release and one had just been released. Prison years under investigation were behind from just over two years to 15 years. The number of subjects split was from first time to 10 jail sentences and they were between 22 and 39 years old. Based on research data, I analysed the functioning of social guidance in the field of criminal sanctions in the prevention of recidivism, as well as in the intensification of life management of prisoners for release.

The research results significantly raised the burden of social services workers, as well as urgency. Because of this, the majority of those who participated didn't experience getting in prison that support and encouragement they needed. Support was so needed for financial matters, strengthening family relationships and one's ability to function, as well as for obtaining different content after release. These factors emerged as the main issues in the prevention of recidivism and support of life management. Regarding social guidance, they would have missed a more customer-oriented approach, calmer pandering to the situation of the individual prisoner, and organization of the future in the longer term. Putting the basics in order and financial security was perceived as a motivating factor alongside family. Acquiring a place to study or day activities would bring rhythm and content to everyday life, which allows for better quality and more reliable base for life after release. One participant in the study was satisfied in its entirety with the social guidance, but felt, like others, that the preparation of the release was hasty.

Keywords: imprisonment, Social control, Criminal Sanctions Agency.

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluettelo.....	6
Käytetyt termit ja lyhenteet.....	7
1 JOHDANTO.....	8
2 RIKOSSEURAAMUSJÄRJESTELMÄ SUOMESSA.....	10
2.1 Rikosseuraamuslaitos.....	10
2.2 Suomen rikosseuraamusjärjestelmän rangaistusmuodot.....	12
2.3 Vankeinhoitoon liittyvät lait ja asetukset.....	15
3 RIKOLLISUUS JA VANKEUS SUOMESSA.....	18
3.1 Rikollinen toiminta ja siihen johtaneet syyt.....	18
3.2 Vankien elämänhallinta ja hyvinvointi.....	20
3.3 Tilastotietoa rikollisuudesta.....	23
3.4 KRIS.....	26
4 SOSIAALIHUOLLON JA VANKILASOSIAALITYÖN KEHITYS SUOMESSA.....	28
4.1 Köyhäinhoidosta sosiaalihuolloksi.....	28
4.2 Sosiaalityön toimintatapojen kehitys Suomessa.....	30
4.2.1 Byrokratiatyö.....	30
4.2.2 Palvelutyö.....	31
4.2.3 Psykososiaalinen työ.....	31
4.3 Vankilasosiaalityön kehittyminen.....	32
4.4 Vankien kohtelu rangaistuslaitoksissa sekä vankeinhoidon yleiset periaatteet.....	33
5 SOSIAALIOHJAUS JA SOSIAALITYÖ RIKOSSEURAAMUSALALLA.....	35
5.1 Sosiaaliohjaus ja sen merkitys rikosseuraamusalalla.....	35
5.2 Asiakastyön menetelmät vankilasosiaalityössä ja sosiaaliohjauksessa.....	38

5.3 Uusintarikollisuudelta ennaltaehkäisevät tekijät	40
5.4 Vapautumisen suunnittelu	42
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	44
6.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset	44
6.2 Tutkimuksen lähtökohdat sekä aikataulu	45
6.3 Kohdejoukko	46
6.4 Aineistonkeruu	47
6.5 Aineiston analyysi	48
6.6 Tutkimuksen eettisyys sekä luotettavuus	50
7 TUTKIMUKSEN TULOKSET	51
7.1 Vankilan sosiaaliohjaus vankien kokemana	51
7.2 Uusintarikollisuuden ehkäisyyn vaikuttavat asiat.....	54
7.3 Vapautumisen jälkeistä arkea tukevat tekijät	57
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	60
9 POHDINTA	65
LÄHTEET	69
LIITTEET	75

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kulmakivet (Arvot ja strategia 2020).	11
Kuvio 2. Vankeusvankien päärikos (Rikosseuraamusasiakkaat 2019).	24
Kuvio 3. Vankien kertaisuus (Rikosseuraamusasiakkaat 2019).....	25
Kuvio 4. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve (Joukamaa ym. 2010).	38
Kuvio 5. Havainnointi teemoittelusta.	49
Kuvio 6. Keskeisimmät johtopäätökset.	64

Käytetyt termit ja lyhenteet

ESRA	Etelä-Suomen rikosseuraamusalue
IPRA	Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue
LSRA	Länsi-Suomen rikosseuraamusalue
Ryös	Ryöstö
Vark	Varkausrikokset
Momr	Muu omaisuusrikos
Henk	Henkirikos, murha, tappo tai emt. yritys
Pahp	Muu väkivaltarikos
Seks	Seksuaalirikos
Huum	Huumerikos
Ljuo	Liikennejuopumus

1 JOHDANTO

Valitsin opinnäytetyön aiheekseni Vankien kokemukset vankilan sosiaaliohjauksesta ja sosiaalityöstä, koska haaveenani on tulevaisuudessa työskennellä rikosseuraamusalalla erityisohjaajana. Jokaisella ihmisellä on mielestäni oikeus elämänmuutokseen ja saada tarvitsemansa tuen ja ohjauksen muutoksen mahdollistamiseen. Tästä syystä koen, että sosionomi on hyvin merkittävässä osassa mukana muutosprosessin toteutumisessa ja asiakaslähtoisemmässä rikosseuraamustyössä. Vankilassa toteutuvalla asiakaslähtoisellä sosiaaliohjauksella voidaan vaikuttaa merkittävästi vankien omaan suhtautumiseen vapautumisestaan sekä vapautumisen jälkeiseen uuteen rikoksettomaan elämään. Yhteiskunnallisesti tämä tarkoittaa sitä, että tavoitteellisella ja suunnitelmallisella muutostyöllä voidaan ennaltaehkäistä vangin rikoskierteeseen joutuminen sekä vahvistaa vangin omaa elämänhallintaansa ja toimijuuttansa yhtenä yhteiskunnan tasavertaisena jäsenenä

Ymmärtääkseni vankeusvankien elinoloja sekä rangaistusperiaatteita, syvennyin opinnäytetyössäni Suomen rikosseuraamusjärjestelmään sekä taustalla vaikuttaviin lakeihin. Selvitin rikollisuuteen mahdollisesti johtaneita syitä, joita avasin erilaisten teorioiden valossa. Rikollisuutta pohdin myös heidän elämänhallintansa sekä hyvinvointinsa näkökulmasta. Rikollisuuden ja rikollisen toiminnan kokonaiskäsitteen hahmottamiseksi tutkin aihetta tilastotietojen avulla, jotka koskivat vankien tekemiä päärikoksia sekä vankituomioiden kertaisuutta. Sosiaalityötä sekä tarkemmin vankisosiaalityötä kuvailin historiallisen kehityksen avulla, joka auttoi ymmärtämään laajemmin sosiaalihuollon kehityskaarta. Tämän jälkeen perehdyin nykypäivän vankilaolosuhteisiin, käytettäviin toimintatapoihin sekä sosiaaliohjauksen vaikuttavuuteen vapautuvan vangin takaisin yhteiskuntaan integroitumiseen.

Opinnäytetyössäni tarkastelen Rikosseuraamuslaitoksen julkaisemia tutkimuksia muun muassa rikosseuraamusasiakkaiden terveydestä, työ ja -toimintakyvystä, sekä vankielämän laatuun vaikuttavista tekijöistä. Uusintarikollisuuden ehkäisyä ja rikoskierteen katkaisua pohdin sosiaaliohjauksen vaikuttavuuden kautta sekä aiheeseen liittyvien uutisointien ja Rikosseuraamuslaitoksen tiedotteiden avulla. Milev

Iliyanin kirjoittama opinnäytetyö Vapautuneen vangin kokemuksia vapautumissuunnitelman toteutumisesta oli yksi keskeisimmistä lähteistä pohtiessani tätä aihealuetta, Rikosseuraamuslaitoksen tiedotteiden ohella.

Opinnäytetyöni aihe tuo uutta ajantasaista tietoa tutkimukseni avulla siitä, minkälaista tukea vangit kaipaisivat vapautuessaan sekä mitä konkreettisia apukeinoja pitäisi lisätä sosiaaliohjaukseen, jotta vapautuminen sujuisi mutkattomammin vankien näkökulmasta. Opinnäytetyöni tutkimuksen kautta vangit saivat äänensä kuuluviin laadullisen tutkimusmenetelmän avulla, joka on toteutettu puolistrukturoidun teemahaastattelun keinoin. Haastatteluun osallistuneet saivat kertoa vapautumiseen liittyviä tuen tarpeen kohteita sekä tuoda esiin omia tuntemuksistaan sosiaaliohjauksen riittävydestä vankilaolosuhteissa.

Yhteistyötahona opinnäytetyössäni oli KRIS- Etelä-Pohjanmaa ry, jonka kautta sain haastateltavat vangit. KRIS toimii vankien auttajana vankilasta vapautumisen suunnittelusta vapautumisen jälkeiseen tukemiseen vertaistuen avulla, jossa päämääränä on rikokseton sekä päihteetön elämäntapa.

2 RIKOSSEURAAMUSJÄRJESTELMÄ SUOMESSA

Suomen rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä määrittää, että lakien rikkomisesta seuraa rikoksen tekijälle oikeudenmukainen rangaistus. Lievimpänä rangaistuksena toimii rikesakko, ankarimpana ehdoton vankeustuomio. Suomessa tuomioistuimien päätös on kohtuullinen tehtyyn rikokseen nähden. Tuomioistuimella on kuitenkin myös valta jättää rikos tuomitsematta, mikäli kyseiseen päätökseen löytyy erityiset syyt.

2.1 Rikosseuraamuslaitos

Rikosseuraamuslaitoksen toiminta jakautuu kolmeen rikosseuraamusalueeseen, joita ovat Etelä-Suomen, Länsi-Suomen sekä Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueet. Jokaisesta alueesta löytyvät omat alue- ja arviointikeskuksensa, yhdyskuntaseuraamustoimistonsa, vankilansa sekä muut yksikkönsä, jotka vastaavat rangaistusten toimeenpanosta. Rikosseuraamusalueiden lisäksi organisaatioon kuuluvat keskushallinto- ja täytäntöönpanoyksikkö, jotka vastaavat hallinnollisista tehtävistä kuten laillisuusvalvonnasta. Kyseiset yksiköt huolehtivat siis muun muassa siitä, että tuomiot toteutuvat perustuslain mukaisesti. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus on jaettu omaan osa-alueeseensa organisaatiossa, ja se vastaa alalla toimivan ammattihenkilöstön pätevydestä sekä täydentävistä koulutuksista. (Organisaatio 2019.)

Rikosseuraamuslaitos (Rise) huolehtii laillisten ja turvallisten rangaistuksien täytäntöönpanon kautta yhteiskunnan hyvinvoinnista. Kaikkea toimintaa ohjaavat arvot, joita ovat oikeudenmukaisuus, turvallisuus, ihmisarvon kunnioittaminen sekä usko siihen mahdollisuuteen, että ihminen voi muuttua ja kasvaa. Arvojensa kautta Rikosseuraamuslaitos toteuttaa perustehtäviään, joita ovat tutkintavankien rangaistusten, yhdyskuntaseuraamustuomioiden sekä vankeusrangaistustuomioiden täytäntöönpanot. Näiden kulmakivien (Kuvio 1) avulla Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiosta on kyetty luomaan luotettava ja arvostettu instituutio, jonka henkilöstö tekee työtään motivoituneesti sekä ammattitaidolla. (Arvot ja strategia 2020.)

Kuvio 1. Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kulmakivet (Arvot ja strategia 2020).

Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena yhteiskunnallisena tasolla on avoimemmat ja vaikuttavammat tuomioiden täytäntöönpanot, jotka saavutetaan joustavilla rikosseuraamusprosesseilla sekä turvallisilla rakenteilla. Aktiivisemmalla verkosto- ja viranomaisyhteistyöllä nähdään olevan positiivinen vaikutus vapautuvan vangin takaisin yhteiskuntaan integroitumisella. Myös yhteistyö kolmannen sektorin toimijoiden sekä vangin lähiverkoston kanssa koetaan tärkeänä osana kohti rikoksetonta elämää, ja siksi näihin halutaan panostaa organisaation toiminnassa. Rikosseuraamuslaitoksen keskeisempänä päämääränä onkin uusintarikollisuuden minimoiminen katkaisemalla syrjäytymistä, sekä ohjaamalla rangaistusvankeja turvallisesti kohti rikoksettomampaa elämää. (Arvot ja strategia 2020.)

2.2 Suomen rikosseuraamusjärjestelmän rangaistusmuodot

Ilkka Neiramon (2002, 34) mukaan vankeusrangaistus on seuraamus vallitsevien lakien rikkomisesta, jonka tarkoituksena on tietoisesti aiheuttaa rikoksentekijälle kärsimystä sekä haittaa puuttamalla tämän koskemattomuuteensa ja asemaansa kansalaisena. Suomen rikosseuraamusjärjestelmässä vankeusrangaistus on vaka-
vin rikosoikeudellinen keino, jolla rikoksentekijä hyvittää lakien rikkomisensa. Val-
tion yleisin perustelu lakien noudattamiselle on yleisen edun nimissä. Yleinen etu
tarkoittaa tässä kontekstissa sitä, että lakien noudattamisvelvoitteella turvataan niin
yhteiskunnan kuin yksittäisten kansalaisten hyvinvointia. Lakien noudattamisvelvoit-
teella saavutetaan siis kokonaisvaltaista hyötyä yhteiskunnalle sekä kansalaiselle,
kun jokaiselta kansalaiselta vaaditaan tasavertaisesti rikoksetonta elämäntyyliä.
(Neiramo 2002, 34–37.)

Neiramo (2002) selventää, että rikoksista rankaiseminen ja tuomitseminen on osa
rikossoikeudellista seuraamusjärjestelmää, joka on Suomen vankeuslakiin (L
23.9.2005/767) perustuvaa toimintaa. Suomen *vankeuslain* mukaan vankeuden täy-
täntöönpanon tavoitteena on edistää vangin elämänhallintaa ja integroitumista yh-
teiskuntaan, sekä lisätä vangin valmiuksia saavuttamaan rikoksetonta elämää ja es-
tää rangaistusaikana uusien rikoksien tekeminen. Vankeusrangaistus ei kuitenkaan
saa aiheuttaa vangille ylimääräistä haittaa tai kärsimystä, kuin mitä *lais*sa on sää-
detty, eli täytäntöönpanon on aina oltava turvallista vangille, yhteiskunnalle sekä
rikosseuraamusalan henkilökunnalle. Käytännössä vankeusrangaistus tarkoittaa
vangin vapauden menettämistä tai sen rajoittamista, jonka täytäntöönpanosta vas-
taa oikeusministeriön organisaatioon kuuluva Rikosseuraamuslaitos. (L
23.9.2005/767.)

Rikostuomioistuimen ankarin rangaistus on siis **ehdoton vankeusrangaistus**.
Vanki voidaan tuomita määräaikaisena eli enintään 12 vuodeksi vankeuteen. Tästä
pidemmät tuomiot ovat elinkautisia vankeusrangaistuksia, joista tuomittu voidaan
vapauttaa aikaisintaan 12 vankilavuoden jälkeen (Vankeus 2019). Teoksessa Ri-
kosoikeus - rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano (Tapani & Tolvanen
2011) kerrotaan, että käytännössä vankeusrangaistukset suoritetaan joko sulje-
tussa vankilassa tai avovankilassa. Myhrberg (2002, 58–59) selventää, että vanki

pyritään sijoittamaan aina sen alueen rangaistuslaitokseen, johon tuomitun kotikunta kuuluu. Avovankilan arki eroaa suljetusta vankilasta muun muassa siten, että vangit voivat liikkua osastonsa alueella tai työpisteellensä vapaammin ilman välitöntä valvontaa, vangit saavat käyttää omia vaatteitaan vankilasta saatujen sijaan, ja yhteydenpito omiin läheisiinsä on vapaampaa kuin suljetussa vankilassa. Vaikka avovankilan arki pyritäänkin pitämään mahdollisimman siviilielämän kaltaisena, rajoituksia on esimerkiksi alueelta poistumisen tai tapaamisten rajoittamisen keinoin. (Tapani & Tolvanen 2011, 293–294.) Avovankilaan sijoitetaan ne vangit, joiden katsotaan soveltuvan näihin vapaampiin sekä päihdeettömiin olosuhteisiin paremmin kuin suljettuun laitokseen tai tuomion taustalla on sakon muuntorangaistus tai alle kahden vuoden vankeustuomio (Myhrberg 2002, 59). Molemmissa vankeuslaitosmuodoissa vangit osallistuvat oman tilanteensa mukaan joko työhön tai koulutukseen, jonka tarkoituksena on vangin työ- ja toimintakyvyn vahvistaminen sekä rikoksettoman elämäntavan mahdollistaminen. Toiminnallisuuden vastapainoksi vankia tuetaan vankeusrangaistuksen aikana yksilökohtaisella psykososiaalisella työllä sekä henkisen hyvinvoinnin kasvattamisella, joilla pyritään nimenomaan vaikuttamaan vangin toimintakykyyn, sekä psyykkisten haasteiden ja negatiivisten ajattelutapojen muuttamiseen. (Vankilat 2019.) Suomen vankiloita kuvaillaankin hyvätasoisiksi, joissa vankeusrangaistusta on miellyttävä lusia tilojen ja puitteiden puolesta. Vankeusvangeille tarjotaan maistuvaa ruokaa sekä vapaapäiviä ja lomiam vankeusolosuhteista. (Quora [viitattu 1.8.2020].)

Ehdottoman vankeusrangaistuksen loppuosan eli jäännösrangaistuksen voi vanki suorittaa **ehdonalaisena vapauttamisena**. Ehdonalainen vapauttaminen suoritetaan siviilissä joko valvonnan alaisena tai joissain tapauksissa ilman valvontaa. Ehdonalainen on jäännösrangaistuksen pituinen, mutta enintään kuitenkin kolme vuotta. **Valvottuun koevapauteen** tuomittu voidaan vapauttaa kuusi kuukautta ennen ehdonalaiseen vapauteen pääsyä. Koevapauden taustalla on yhteiskuntaan integroitumisen edistäminen suunnitelmallisen ja asteittaisen vapautumisen myötä. (Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä, [viitattu 3.4.2020].)

Ehdottoman vankeusrangaistuksen taustalla voi olla **muuntorangaistus**, jossa maksamatta jääneet sakot muunnetaan vankeudeksi. Muuntorangaistuksen tuomion pituus lasketaan siten, että yksi vankeuspäivä vastaa kolmea päiväsakkoa.

Päiväsakkojen rahallista arvoa ei ole etukäteen määritetty, vaan se vaihtelee sakkojen saajan varallisuuden mukaan. Lukumäärällisiin päiväsakkoihin vaikuttaa taas rikoksen törkeys. Muuntorangaistuksen vähimmäismäärä on neljä päivää vankeutta, eikä lain mukaan yhtä tai kahta päiväsakkoa saa muuntaa rangaistukseksi ilman erityistä syytä. Muuntorangaistuksen enimmäismäärä on 60 vankeuspäivää. Muuntorangaistuksestakin määrää tuomioistuin. (Tapani & Tolvanen 2011, 223.) Rikesakko eroaa sakoista siten, että se on euromääräisesti määritelty kiinteäksi ja on näin ollen sakkoa lievempi varallisuusrangaistus. Rikesakkoa ei myöskään voida muuntaa sakon tavoin vankeudeksi. (Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä, [viitattu 3.4.2020].)

Rikoksen tekijän ollessa 15–17 vuotias sovelletaan tuomiona **nuorisorangaistusta**, sakkojen ollessa liian lievä rangaistus ja ehdoton vankeus liian ankara tuomio. Nuorisorangaistus sisältää valvotusti tuomitun sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä, sekä työelämään perehtymistä. Nuorisorangaistuksen pituus voi olla vähintään neljä kuukautta ja enintään vuosi. (Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä, [viitattu 3.4.2020].)

Ehdolliseen vankeusrangaistukseen voidaan tuomita, mikäli vankeusaika olisi enintään kaksi vuotta. Ehdollinen vankeusrangaistus voi olla kestoltaan yhdestä kolmeen vuotta, joka suoritetaan siviilissä. Mikäli ehdollinen tuomio katsotaan kuitenkin riittämättömäksi tuomioksi, voidaan sen lisäksi määrätä oheisseuraamukseksi sakko tai yhdyskuntapalvelua. Ehdollisen vankeusrangaistuksen aikana tehdystä rikoksesta tuomio muunnetaan välittömästi ehdottomaan vankeusrangaistukseen. (Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä, [viitattu 3.4.2020].)

Yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanosta vastaa Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimisto. Tuomitulle suoritetaan yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvitys ennen oikeudenkäyntiä ja mahdollista rangaistuksen täytäntöönpanoa. (Tapani & Tolvanen 2011, 245–246.) Yhdyskuntapalvelu tarkoittaa käytännössä tuomitun palkatonta yleishyödyllistä työntekoa, jota suoritetaan Rikosseuraamuslaitoksen valvonnan alaisena. Rikosseuraamuslaitos myös hankkii tuomitulle palvelupaikan. (Yhdyskuntapalvelu 2019.) Yhdyskuntapalvelu muunnetaan ehdottomaksi vankeusrangaistukseksi, mikäli tuomittu esiintyy palvelupaikalla päihtyneenä, ei

saavu palveluspaikalle ollenkaan tai tekee yhdyskuntapalveluaikana uuden rikoksen (Palveluehdot 2019).

Yhdyskuntapalvelusta ankarampi tuomio on **valvontarangaistus**. Valvontarangaistukseen voidaan tuomita lyhyiden ehdottomien vankeustuomioiden sijaan, mikäli tämä vaihtoehto katsotaan edistävän tuomitun sosiaalista selviytymistä sekä edistävän rikoksetonta elämää. Käytännössä tuomittu asuu omassa kodissaan ja häntä valvotaan rangaistuksen ajan teknisin välinein sekä viranomaisten suorittamien valvontakäyntien avulla. Valvotulle tehdään myös puhallus- sekä huumetestejä vaaditun päihteettömyyden varmistamiseksi. (Valvontarangaistus 2019.) Valvontarangaistuksen aikana tuomittu ei myöskään saa poistua kotoaan tai ennalta määrättyltä alueeltaan valvonta-ajan suunnitelman mukaisesti. Tuomitun on suoritettava valvontarangaistuksen aikana sovittua toimintaa kuten työtä, koulutusta, kuntoutusta tai muuta tuomitun toimintakykyä edistävää toimintaa. Tuomitun on myös osallistuttava valvontatapaamisiin. Mikäli valvontavanki rikkoo hänelle määrättyjä velvollisuuksiaan, rangaistus voi olla kirjallisen varoituksen kautta ehdoton vankeustuomio. (Tapani & Tolvanen 2011, 275–279.)

2.3 Vankeinhoitoon liittyvät lait ja asetukset

Vankeuslaki (L 23.9.2005/767) sisältää määräykset koko ehdottomasta vankeusajasta eli rangaistuksen täytäntöönpanosta vangin vapauttamiseen asti. Vankeuslain tarkoituksena on turvata vangin oikeudet ja olosuhteet rangaistuksen aikana, joka on vankeuslain edellyttämällä tavalla vapauden menetys tai sen rajoittaminen. *Lain* mukaan vankiloiden on pyrittävä järjestämään olosuhteet mahdollisimman samankaltaisiksi kuin yhteiskunnassa. Vankiloiden on huolehdittava vankien henkilökohtaisesta koskemattomuudesta sekä siitä, että vangilla on mahdollisuus ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään. Vankeuslaissa määritellään rangaistusajan laskeminen, vankilaan sijoittaminen ja sinne saapuminen sekä mahdolliset siirrot vankilasta toiseen. Vankeuden täytäntöönpanosta *laissa* ovat omat lukunsa vangin perushuollosta ja asumisesta, omaisuudesta ja tuloista, vapaa-ajasta, sekä toimintaan osallistumisesta ja sosiaali- ja terveydenhuollosta, joita tarkastelen tässä yh-

teydessä hieman muita tarkemmin. Näiden lisäksi vankeuslaissa määritetään vankien yhteydenpidosta vankilan ulkopuolelle, kurinpidollisia ja valvonnallisia asioita, sekä muita muutoksenhaullisia säännöksiä. (L 23.9.2005/767.)

Vankeuslain (L 23.9.2005/767) 10 luvussa määritellään vankien sosiaali- ja terveydenhuollosta, jonka toteutumisesta vastaa Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamuslaitoksen on siis turvattava, että vankiloissa on asianmukaiset Vankiterveydenhuoltoyksiköt, joissa vanki saa tarpeenmukaista terveydellistä-, sairaanhoidollista- sekä lääkinällistä kuntoutusta. Vankilan on huolehdittava, että vanki siirretään ulkopuoliseen hoitoon, mikäli Vankiterveydenhuoltoyksikön tarjoama hoito ei ole riittävää. Tämänkin seikan vuoksi *luvussa* sovelletaan muun muassa mielenterveyslakia (L 14.12.1990/1116), joka velvoittaa kunnat järjestämään mielenterveyspalveluita kansalaisille siinä laajuudessa kuin tarvetta esiintyy. *Mielenterveyslaissa* sovelletaan myös sosiaalihuoltolakia (L 30.12.2014/1301), joka taas turvaa myös vangeille heidän tarvitsemansa sosiaali- ja terveyspalvelut. *Sosiaalihuoltolain* soveltamisen taustalla on lisäksi se, että kyseinen *laki* edistää ja ylläpitää hyvinvointia, turvaa yhdenvertaiset ja tarpeelliset sosiaalipalvelut, joihin myös vangeilla on oikeus. Sosiaalihuoltolain tarkoituksena on eriarvoisuuden vähentäminen ja osallisuuden tunteen tukeminen. (L 30.12.2014/1301.)

Vankeuslain (L 23.9.2005/767) 10 luvussa kerrotaan psykologisen neuvonnan, tuen ja hoidon järjestämisestä, jonka mukaan vangilla on oltava mahdollisuus psykologisiin palveluihin. Luvussa määritetään myös, että vankia on tuettava sosiaalisen kuntoutuksen keinoin yhteydenpidossa läheisiin, sekä tuettava sosiaalipalveluihin liittyvien asioiden hoitamisessa, kuten asumisasiossa, työssä ja toimeentulossa sekä etuuksien hakemisessa. Vankien oikeudesta sosiaaliseen kuntoutukseen on vankeuslain lisäksi taustalla laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (L 22.9.2000/812).

Luvussa 8 (L 23.9.2005/767) sisältö kattaa pykälät toimintaan osallistumisesta, jonka tavoitteena on edistää vangin sijoittumista takaisin yhteiskuntaan sekä ehkäistä uusintarikollisuudelta vahvistamalla vangin ammattitaitoa sekä työ- ja toimintakykyä. Vankilan velvollisuus on järjestää sellaista toimintaa, joka tukee vangin kanssa tehtyä rangaistusajan suunnitelmaa (A 30.4.2015/548). Vangilla puolestaan

on velvollisuus osallistua järjestettyyn toimintaan terveydentilansa sekä toimintakykynsä mahdollistamalla tavalla. Toiminta voi vankeuslain (L 23.9.2005/767) 8 luvun mukaan olla siviilityötä (vankilan ulkopuolella), omaa työtä (vankilan sisällä järjestettyä työtä), koulutusta tai toimintaa vankilan ulkopuolella.

Rikosseuraamuslaitoksen toiminnasta on säädetty oma lakinsa. Laissa Rikosseuraamuslaitoksesta (L 27.11.2009/953) on eritelty määräykset organisaation toiminnasta, Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan tavoitteista, tehtävistä, johtamisesta sekä muista säännöksistä, joiden pohjalta Rikosseuraamuslaitosta käsitellään tarkemmin tässä opinnäytetyössä muun muassa luvussa kolme Rikollisuus ja vankeus Suomessa.

Muita vankeinhoitoon liittyviä lakeja ja asetuksia on säädetty tutkintavankeudesta, yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta sekä Vankiterveydenhuoltoyksiköistä (Lait ja asetukset 2019). Rangaistusjärjestelmän pohjalla vaikuttaa rikoslaki (L 19.12.1889/39), jossa määritetään rikollinen toiminta Suomessa. *Rikoslaisissa* selvennetään muun muassa perusteet tuomioiden langettamiselle, kerrotaan erilaisten rikosnimikkeiden sisällöt sekä tuomioiden pituudet.

3 RIKOLLISUUS JA VANKEUS SUOMESSA

Rikolliseen käyttäytymiseen voidaan katsoa vaikuttavan rikoksen tekijän oma identiteetti ja luonteenpiirteet, kuten myös ympäristön tuomat sosiaaliset vaikutukset. Erilaiset näkökulmat ja teoriat eivät sulje toinen toistaan pois, vaan ne voivat sekoitua keskenään ja täydentää toisiaan. Riskitekijöiden tunnistamisella ja tunnustamisella voidaan pyrkiä ennustamaan rikosalttiutta, mutta selvää kaavaa rikollisuuden syihin on nykyisessä modernissa ja monimutkaisessa yhteiskunnassa kenties mahdotonta selvittää.

3.1 Rikollinen toiminta ja siihen johtaneet syyt

Yleisellä tasolla rikolliseksi toiminnaksi luetaan sellaiset teot, jotka tuottavat selkeää haittaa yhteiskunnalle ja sen kansalaisille. Rikollista toimintaa voidaan kuitenkin tarkastella kahdestakin eri näkökulmasta, kulttuurillisesta tai oikeudellisesta näkökulmasta. Kulttuurien välillä merkityksellisiä ovat eriävät asenteet, käsitykset ja olosuhteet, jotka vaikuttavat kyseisen teon paheksuttavuuteen. Oikeudellisesti pohdittuna rikoksen tunnusmerkit ovat etukäteen määritelty, joita käsitellään tilannekohtaisesti epäillyn rikoksen sattuessa. (Teorioita rikollisuuden syistä, [viitattu 29.5.2020].)

Suomen rikoslain (L 19.12.1889/39) laillisuusperiaatteessa selvennetään, että rikolliseksi toiminnaksi katsotaan ne teot, jotka ovat tekohetkellä laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksen tekijä vastaa teostaan *laissa* määriteltyjen rangaistusten mukaisesti ollessaan syyntakeinen ja täytettyään viisitoista vuotta. Rangaistustuomion ankaruuteen vaikuttavat tahallisuus eli tietoisesti aiheutettu todennäköinen seuraus teosta, sekä tuottamus eli tekijä on omalla huolimattomuudellaan aiheuttanut tapahtuneen rikoksen. *Laissa* kuitenkin määritellään, että mikäli tekijä rikoksen tekohetkellä kärsii mielisairaudesta, syvästä vajaamielisyydestä tai ei ymmärrä tekonsa vakavuutta ja vääryyttä muun vakavan mielenhäiriön tai tajunnan häiriön vuoksi, hänet voidaan katsoa syyntakeettomaksi. Näissä tapauksissa rangaistustuomion sijaan tekijän hoidon tarve tulee selvittää mielenterveyslakia (L 14.12.1990/1116) soveltaen. (L 19.12.1889/39.)

Kimmo Hypén (2002, 207–210) kertoo, että rikollisen toiminnan taustalla olevat syyt voidaan jakaa kolmeen laajaan selitysmalliin: psykiatriaan, sosiologiaan sekä sosiaalipsykologiaan. Psykiatrisessa selitysmallissa rikollisuuden katsotaan johtuvan psyykkisestä tunnetasapainon häiriöstä, kun taas sosiologisesti tarkasteltuna rikollisuus juontuu yhteiskunnallisesti heikoista olosuhteista kuten köyhyydestä ja työttömyydestä. Sosiaalipsykologisen selitysmallin mukaan rikollisuus johtuu ulkopuolelta opitusta käyttäytymismallista, johon yhtyvät vahvasti yksilön tunteet, ajattelu ja toiminta. (Hypén 2002, 207–210.)

Näiden kolmen karkean selitysmallin tueksi Janne Kivivuori (2008) listaa teoksessaan Rikollisuuden syyt useita teorioita ja riskitekijöitä rikosuraan päätymiselle. Kivivuoren (2008) kertomana yhtenä teoriana on jälkipolviin vaikuttaneet käyttäytymisstrategiat, jotka voivat aiheuttaa rikollisuutta. Käyttäytymisstrategissa keskitytään lähinnä kahteen eniten vaikuttavaan ympäristötekijään, joita ovat yleinen rikosalttius sekä parisuhdekumppanin toiminnan kontrollointi. Valikoitumisnäkökulmassa pohditaan rikosalttiin henkilön käytöstä sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta. Näkökulman mukaan temperamentti vaikuttaa siihen, kuinka altis henkilö on esimerkiksi rikoksille, päihteille tai tapaturmille. Valikoitumisnäkökulmaan liittyvät kuitenkin myös perinnölliset seikat sekä elämäkokemus, jotka vaikuttavat henkilön tarpeeseen hankkiutua rikollisen toiminnan piiriin.

Kivivuoren (2008) mukaan valikoitumisnäkökulman kanssa käsikädessä kulkee oppimisteoria, koska oppimisteoriassa käsitellään myös niitä ympäristötekijöitä ja sosiaalisia suhteita, jotka mahdollistavat rikollista toimintaa. Rikollisuus on tämän teorian mukaan prosessi, jonka palkintona on seksuaalinen suosio. Oppimisteoriaan liitetään myös median vaikutus. Erilaisia menetelmiä voi helposti opetella internetin välityksellä ja samalla altistua rikoskäyttäytymisen ja -toiminnan puolustamiseen. Kyseisessä teoriassa nähdään myös pakottaminen tai uhriksi joutuminen rikosuran taustasyysiksi. (Kivivuori 2008.)

Oppimisteorian lisäksi valikoitumisnäkökulmaa lähellä on teoria leimaantumisen, Kivivuori (2008) kertoo. Leimaantumisteoriaa tarkastellaan kahdessa valossa: rikosleiman vaikutus identiteettiin ennustavana tekijänä sekä muiden lakeja noudattavien kansalaisten torjuntana. Nämä edesauttavat rikoskierteen syntymistä ja tuomioiden

katsotaan jopa lisäävän rikosalttiutta siitä tulevan leimaantumisen myötä. (Kivivuori 2008.)

Kivivuori (2008) listaa rikollista käytöstä selittäväksi teoriaksi kontrolliteorian. Kontrolliteoriassa hyvänlaatuinen elämäntilanne tukee rikoksetonta elämää, joita voivat olla esimerkiksi työpaikka, perhe tai parisuhde. Rikollisuuteen ajautuu tämän teorian mukaan silloin, kun hyvänlaatuinen elämäntilanne alkaa syystä taikka toisesta rakoilla ja esimerkiksi joutuu työttömäksi. Työttömyys voi aiheuttaa vähävaraisuutta ja syrjäytyneisyyttä, eikä henkilö pääse takaisin jaloilleen lukuisista yrityksistä huolimatta. Turhautuminen ja tyytymättömyys omaan elämäntilanteeseen nähdään usein rikollisen käyttäytyminen taustalla. Huonot lähtökohdat eivät anna edes mahdollisuutta paremman elämäntilanteen ja -laadun tavoittelulle, joka tarkoittaa tässä asiayhteydessä nimenomaan varakkaampaa taloudellista tilannetta. Tätä teoriaa kutsutaan puolestaan paineteoriaksi. (Kivivuori 2008.)

Erääksi rikollisen käytöksen taustasyitä selittäväksi teoriaksi on nostettu esille konfliktiteoria. Konfliktiteoriassa ongelmat ja koetut vääryydet ratkaistaan tietoisilla rikollisilla valinnoilla. Tämä teoria kuvaakin rikollisen käytöksen henkilön omaksi haluksi turvautua rikollisuuteen eikä niinkään opittuun tapaan. Rutiinotoimintojen teoria nojaa myös tähän ajatukseen, jolloin rikollinen käytös on tullut jo niin osaksi elämäntyyliä, että henkilö kokee rikollisuuden aivan normaalina asiana. Tämä rutiininomaisuus johtaa siihen, että henkilö tekee rikoksia mahdollisuuden nähdessään, ilman että siihen olisi erityisempää tarvetta, niin sanotusti oikeutettua syytä tai henkilö pysyisi puolustamaan tekoaan mitenkään. (Kivivuori 2008.)

3.2 Vankien elämänhallinta ja hyvinvointi

Edellisessä luvussa käsitelty vankeuslaki (L 23.9.2005/767), pitää sisällään myös vankien elämänhallinnan kohentamisen tavoitteen. Oman elämänsä vangit -kehittämishankeraportti (Luomala 2009) selventää, että elämänhallinnan kohentaminen voi tarkoittaa esimerkiksi asumisen, työ- ja toimintakyvyn tai sosiaalisten ja terveydellisten voimavarojen parantamista sekä tukemista. Koska vangeilla on todettu useasti esiintyvän syrjäytyneisyyttä, kouluttautumattomuutta, työttömyyttä sekä eri-

laisia päihderiippuvuuksia, heidän elämänhallintataitonsa ovat tavalliseen kansalaiseen verrattuna huonommat. Mainittujen toimintakykyä alentavien tekijöiden lisäksi rikoskierteeseen ohjaavat vankien asenteet, jotka tukevat heidän rikollista käyttäytymistään. Vankeusrangaistusta kärsivien elämänlaatu heikkenee madaltuneiden elämänhallintataitojen sekä negatiivisesti vaikuttavien sosiaalisten suhteiden vuoksi, mitkä taas vaikuttavat heikentävästi vankien takaisin yhteiskuntaan integroitumiseen sekä elämässä pärjäämiseen vapautumisen jälkeen. Vankilat järjestävätkin vangeille mahdollisuuden kohentaa elämänhallintaansa kuntoutuksen, työtaikka opetustoiminnan avulla. (Luomala 2009.)

Rikoskierteen katkaisemisen tueksi toimintamuotoja on kehitetty laidasta laitaan, jotta vangin yksilökohtainen kuntoutuminen ja henkilökohtainen eheytyminen olisivat mahdollisia. Vaikka vangit saattavat tuntua vankilatyöntekijän silmin yhdeltä suurelta samankaltaiselta massalta, on heilläkin omat erityistarpeensa identiteettinsä sekä menneisyytensä vuoksi. Luomala (2009) muistuttaakin, että liukuhihnatyöskentely voi johtaa siihen, että vangit turhautuvat ja alkavat laittamaan vastaan vankilatyöntekijälle, jos häntä ei nähdä eikä kuulla erillisenä omana itsenään.

Vaihtelevien elämäntilanteiden vuoksi vanki voi tarvita ohjausta ja opastusta terveydenhoidollisissa asioissa, perhe- sekä muiden sosiaalisten suhteidensa korjaamisessa taikka vapaa-ajan harrastusten aloittamisessa. Vankilaitos toimiikin laaja-alaisesti lääkinnällisten ja hoidollisten, koulutuksellisten, sekä psykologisten ja sosiaalisten työkenttien välillä. (Luomala 2009.) Yhä useampien vankien paikka olisi kuitenkin jo lähtökohtaisesti muualla kuin vankilaitoksissa, esimerkiksi sairaalassa tai muussa hoitolaitoksessa, kertoo Ylen (Natri 2014) haastattelussa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimusprofessori ja Psykiatrisen vankisairaalan vastaava ylilääkäri Hannu Lauerma. *Hänen* mukaansa vakavasta rikoksesta syytettyjen mielentilatutkimukset ovat vähentyneet viimeisen 10 vuoden aikana, eikä syynä suinkaan ole mielenterveysongelmien lasku vaan pikemminkin näitä vaativien hoitolaitospaikojen rajallinen saatavuus. Mieleltään sairastunut vanki sijoitetaan tavalliseen rangaistuslaitokseen muiden vankien sekaan, jossa hänen häiriökäyttäytymisensä aiheuttavat ongelmia ja hermojen kiristystä muille vangeille. Toisaalta taas osaston muut vangit voivat nähdä tämän helppona uhrina kiristykselle, pelottelulle, hyväksikäytölle sekä väkivallalle.

Lauerman sanoja myötäilee Rikosseuraamuslaitoksen julkaisema Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve (Joukamaa ym. 2010) perustulosraportti, jossa on tutkittu muun muassa eri mielenterveyshäiriöiden esiintyvyyttä vankiloissa. Tutkimuksesta selviää, että melkein jopa 80 prosentilla vangeista todettiin vankeuden aikana jokin mielenterveyden häiriö. Tämän lisäksi jostakin persoonallisuushäiriöstä todettiin kärsivän yli 60 prosenttia vangeista, mutta vain alle neljällä prosentilla todettiin skitsofreniaryhmän häiriöön kuuluva sairaus. Huomiota herättävää oli tutkimuksen tuloksissa se, että jokin päihdehäiriö todettiin vankeusajaksi vain melkein viidesosalla osallistuneista. Tutkimuksesta selvisi kuitenkin, että melkein 90 prosentilla oli jokin päihdehäiriö todettu jo ennen vankilaan joutumista. Tutkimukseen osallistui noin 700 rikosseuraamusasiakasta, jotka koostuivat miehistä sekä naisista, sakkovangeista elinkautisvankeihin. (Joukamaa ym. 2010.)

Luomala (2009) kertoo kehittämishankeraportissaan, että vangin saaman kuntoutuksen laajuuden määrittelee hyvin pitkälti vangin oma asenne ja motivaatio. Kuntoutukseen pääsyyn vaikuttavat kuitenkin myös vartioiden, ohjaajien sekä esimiestason tekemät havainnot vangin elämänhallinnan taidoista. Vankilan työntekijät tarkkailevat laaja-alaisesti vangin työ- ja toimintakyvyn lisäksi hänen kiinnostuksen kohteitaan, asennettaan sekä vangin kykyä toimia sosiaalisissa tilanteissa ja muuttuvissa olosuhteissa. Näiden havaintojen ympärille lisätään vangin omat näkemykset hänen tarpeistaan ja taidoistaan, sekä ajatuksensa vapautumisen jälkeisestä elämäntyylistään ja työllistymishaaveistaan. Koottujen tietojen pohjalta vangin alustavaan rangaistusajan suunnitelmaan tehdään lisäyksiä, jonka jälkeen valmistellaan toimintasuunnitelma vangin vankeustuomion ajalle. Näiden kokonaisuuksien avulla on tarkoituksena lisätä vangin valmiuksia toimia vapaudessa yhdenvertaisena kansalaisena, ja kasvattaa vangin hyvinvointia sekä elämänhallinnantaitoja. (Luomala 2009.) Tämä päämäärä on kuitenkin vaarassa kariutua, koska kuten tutkimusprofessori ja vastaava ylilääkäri Hannu Lauerma totesikin, uhkana on pahimmassa tapauksessa se, että syvistä ja haastavista mielenterveysongelmista kärsivän vangin oireilua ei kuitenkaan huomata vankilatyöntekijöiden toimestakaan ollenkaan, eikä vanki itsekään tunnista sairauttaan sen pitkäaikaisuuden vuoksi. Tuloksena onkin, että vanki jää kokonaan ilman tarvitsemaansa hoitoa ja kuntoutusta. (Natri 2014.)

Luomalan (2009) tarkastelemien kansainvälisten tutkimustulosten mukaan, nämä kuntouttamisohjelmat toimivat uusintarikollisuuden ehkäisyssä positiivisemmin kuin tuomion langettaminen. Kuntoutuksen on kuitenkin toimiakseen oltava tavoitteellista ja suunnitelmallista, jota toteutetaan prosessinomaisella tavalla yhteistyössä vangin sekä kuntoutuksesta vastaavan vankilan työntekijän kesken yksilö- tai ryhmätoimintana. Kuntoutukseen panostetaan vankilaitoksen puolesta erityisesti niihin vankeihin, joilla nähdään riski uusintarikollisuuteen olevan korkea sekä heihin, joiden rikoskierre koetaan saavan pysäytetyksi, esimerkiksi iältään nuoremmat vangit, syrjäytyneet tai päihderiippuvuudesta kärsivät vangit.

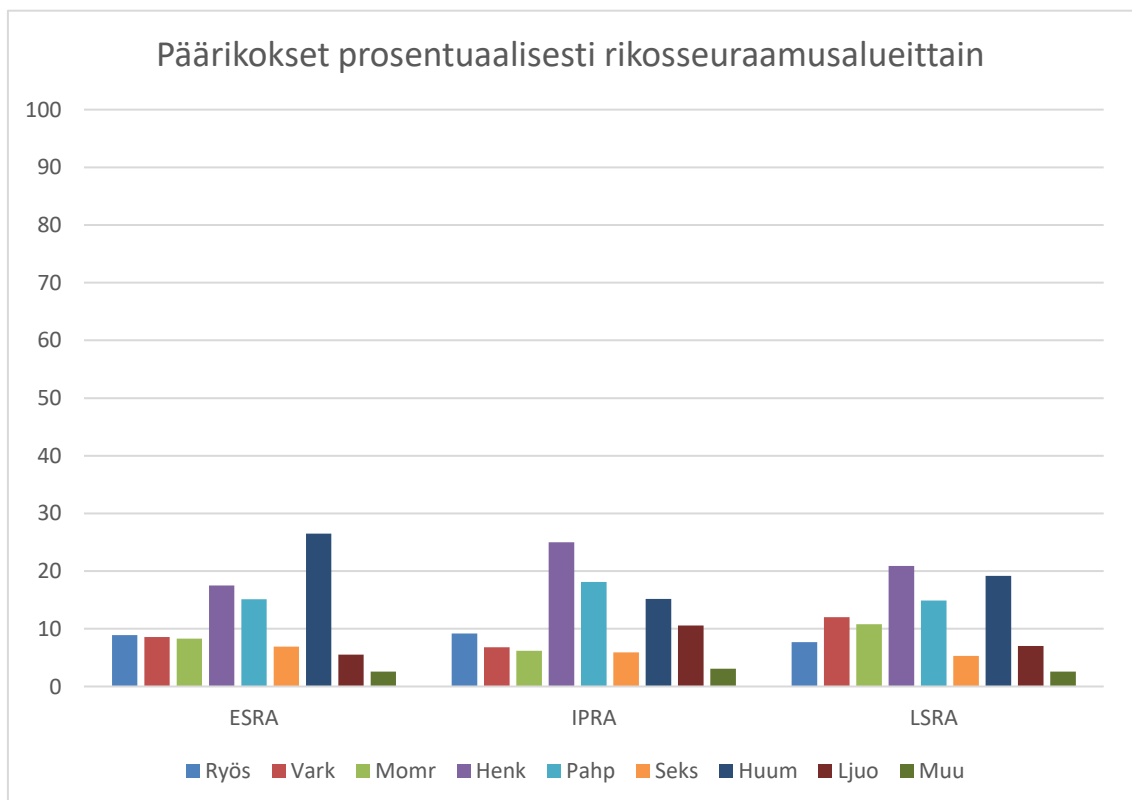
3.3 Tilastotietoa rikollisuudesta

Danielssonin (2019) mukaan Danielsson ja Komulaisen kirjoittamasta Helsingin yliopiston tiedotteesta selviää Suomen poliisin tietoon tulleen rikollisuuden laskeneen viimeisen 10 vuoden ajalta. Varsinkin varkaudet ja liikennejuopumukset ovat vähentyneet selkeästi. Henkirikoksien määrä on ollut edellisvuosina maltillinen verrattuna 90- sekä 2000-lukuun. Pahoinpitelyrikoksien taso on pysynyt samankaltaisena 2011 vuoden jälkeen, johon asti kyseisten rikosten määrä kasvoi.

Suomessa on 15 suljettua vankilaa ja 11 avovankilaa eli yhteensä 26 vankilaitosta, jotka lokeroidaan Etelä-Suomen, Länsi-Suomen sekä Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueisiin (Vankilat 2019). Vuonna 2019 toukokuussa rikosseuraamusasiakkaita oli Rikosseuraamuslaitoksen (Rikosseuraamusasiakkaat 2019) mukaan yhteensä 6 057, jotka jakautuivat melko tasaisesti näiden kolmen rikosseuraamusalueiden kesken. Edellisenä vuotena asiakkaita oli hiukan alle 6 000, joten rikosseuraamusasiakkaiden määrä oli noususuhdanteinen vuoteen 2018 verrattuna. Rikosseuraamusasiakkaisiin luettiin mukaan kaikki ne asiakkaat, jotka olivat saaneet jonkinlaisen rangaistuksen eli yhdyskuntapalvelustuomioista elinkautisvankeihin.

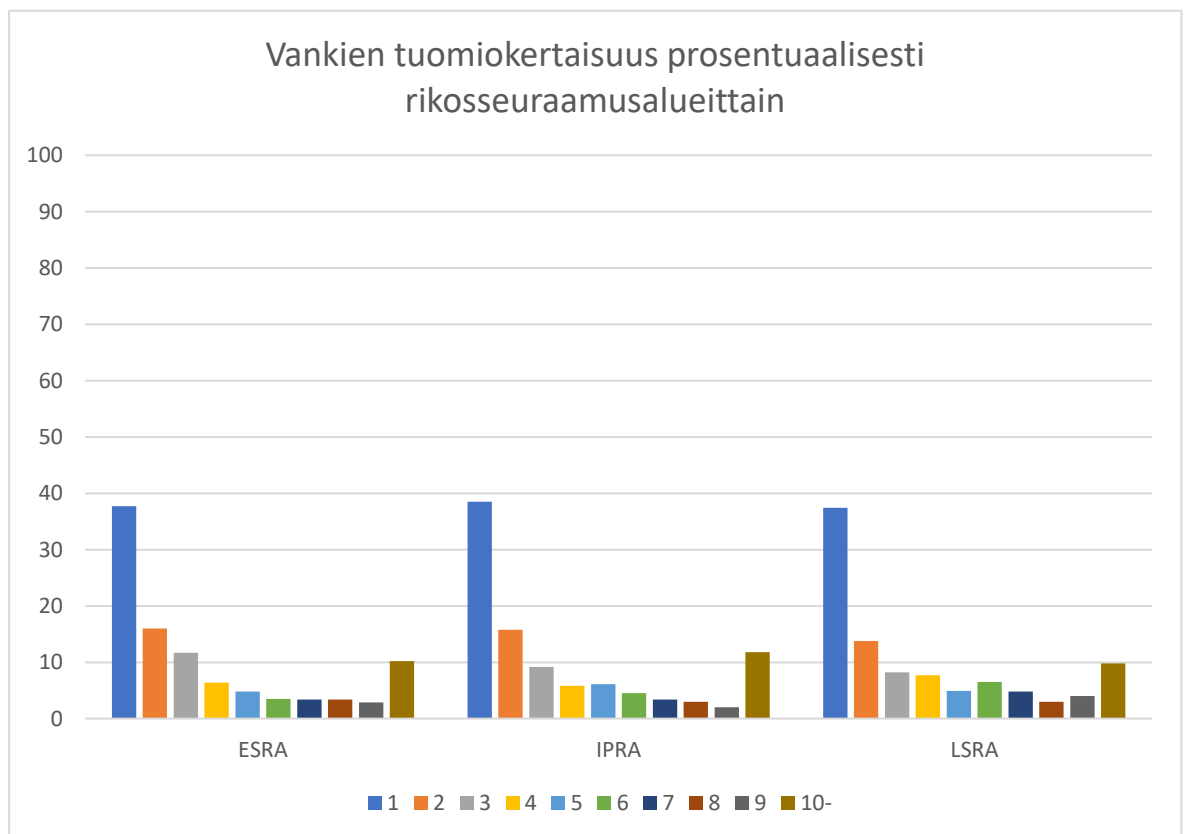
Rikosseuraamuslaitoksen julkaisussa (Rikosseuraamusasiakkaat 2019) selvitettiin myös, mitkä olivat samaisena ajankohtana vankeustuomiota kärsivien vankien päärikokset (Kuvio 2). Keskimääräinen vankeusvankimäärä oli rikosseuraamusalueiden vankiloissa yhteensä noin 750. *Julkaisun* tilastosta pystyi havaitsemaan, että rikos-

seuraamusalueiden kesken päärikokset jakautuivat melko samankaltaisesti. Jokaisen kolmen alueen kesken suurimmat ja toiseksi suurimmat prosentuaaliset lukemat osuivat huumerikoksiin sekä henkirikoksiin, sisältäen murhan tai tapon yritykset. Etelä-Suomen vankiloissa huumerikokset olivat suurin syy tuomioille eli 26,5 %, henkirikoksista istui reilu 17 % vankeusvangeista. Itä-Pohjois-Suomen vankiloissa 25 % päärikoksista olivat henkirikoksia, huumerikoksista vankeja istui noin kymmenen prosenttia vähemmän. Länsi-Suomen vankituomiot koostuivat molemmista hyvin tasaisesti, henkirikoksista 20,9 % ja huumerikoksista vain hivenen alle kyseisen lukeman. Vähiten päärikoksena olevia tuomioita istuttiin seksuaalirikoksista sekä liikennejuopumuksista, molemmissa luvut pyörivät viiden sekä kymmenen prosentin välimaastossa. Mainittavaa oli, että Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloissa esiintyi korkein lukema liikennejuopumuksista, joka oli kahteen muuhun alueeseen verrattuna melkein puolet suurempi. Ikäjakauma keskittyi 25–49 ikävuo- sien välille, eniten vankeusvankeja oli 30–39 ikähaarukassa. (Rikosseuraamus- asiakkaat 2019.)

Kuvio 2. Vankeusvankien päärikos (Rikosseuraamusasiakkaat 2019).

Vankeusvangeista ensikertalaisia oli tilaston (Rikosseuraamusasiakkaat 2019) mukaan kaikkien rikosseuraamusalueiden eli Etelä-Suomen, Länsi-Suomen sekä Itä-Pohjois-Suomen kesken suurin määrä. Ensimmäistä vankeustuomiotaan suorittamassa oli hiukan alle 300 eli noin 40 % vangeista rikosseuraamusalueittain. Toisen kerran vankeustuomiota kärsivien vankien määrä laski reilusti yli puolella ensikertalaisiin verrattuna, noin 15 %:n tietämille. Kolmannesta vankeustuomiokerrasta eteenpäin lukemat pienenivät maltillisesti vankeustuomiokerta kerralta. Alhaisimmat tuomiokertaisuudet olivat *tilaston* mukaan kahdeksannen ja yhdeksännen vankilatuomion kohdalla, jolloin vain alle viisi prosenttia vankeusvangeista kärsi niin monetta tuomiotaan. Kuitenkin kymmenennen vankeustuomion kohdalla määrä nousi sitten huomattavasti, hurjimmillaan Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueiden vankiloissa kahdesta prosentista jopa melkein 12 %:iin. (Kuvio 3.)

Kuvio 3. Vankien kertaisuus (Rikosseuraamusasiakkaat 2019).

Näistä Rikosseuraamuslaitoksen kattavista tilastoinneista (Rikosseuraamusasiakkaat 2019) huolimatta, Suomessa tapahtuvien rikosten määrät eivät ole selvillä aivan yksiselitteisesti. Pienemmistä rikoksista harvemmin ilmoitetaan poliisille eivätkä tekijät joudu vastuuseen teoistaan, joten tämä niin kutsuttu piilorikollisuus jää pois kokonaiskuvasta. Rikoksista poliisille ilmoittaminen ei siis ole ollenkaan automaatio, vaan rikosilmoituksen tekemiseen vaikuttaa moni asia. Esimerkiksi kyseinen lainsäädäntö, kulttuurin heijastamat asenteet sekä rikoksesta ilmoittamisen helppous vaikuttavat siihen, kuinka matalalla kynnyksellä rikosilmoitus tehdään. (Rikollisuus Suomessa [viitattu 9.7.2020].) Yleisesti rikosten tekemisen helppous näkyy myös tuomituissa rikosnimikkeissä. Nettikaupan yleistymisen on johtanut siihen, että petosrikokset ovat nostaneet päätään huomattavasti viimeisen 10 vuoden aikana, nimittäin niiden tekemisen helppouden vuoksi. Päinvastoin taas varkaudet ovat vähentyneet merkittävästi samaisessa ajassa. (Danielsson 2019, Danielsson ym. 2019 mukaan.)

Vaikka Rikosseuraamuksen tilaston (Rikosseuraamusasiakkaat 2019) mukaan Suomessa rikosseuraamusasiakkaita onkin kokonaisuudessaan suuri määrä, ei aktiivisia rikosentekijöitä ole kuitenkaan todellisuudessa niin paljon. Tämä johtuu siitä, että samat tekijät ovat syyllistyneet useampaan eri rikokseen. Tavanomaista on, että nämä rikoskierteeseen joutuneet ovatkin aloittaneet rikosuransa jo nuoruusikässä. (Rikollisuus Suomessa [viitattu 9.7.2020].)

3.4 KRIS

KRIS –Etelä-Pohjanmaa ry toimii tämän opinnäytetyön yhteistyötahona, jonka kanssa tutkimus on toteutettu. KRIS:n toiminta perustuu päihteettömän ja rikoksetoman elämän tukemiseen. Vankilasta vapautuvien vankien on mahdollista saada tukea elämäntapamuutokseensa erilaisilta järjestöiltä kuten KRIS:ltä. KRIS on yhdistys, jonka toimintaperiaatteita ovat päihteettömyys, rehellisyys, toveruus sekä yhteisvastuullisuus. Näitä periaatteita kunnioittava sekä rikoksetonta elämäntapaa tavoitteleva vanki saa apua ja ohjausta elämänhallintansa tukemiseen yhdistyksen ammattilaisilta kaikenlaisiin arjen haasteisiin, joihin yhdessä etsitään mahdollisia ratkaisuja. Entiset vangit saavat myös toinen toisiltaan keskusteluapua vertaistuen

kautta, yhdistyksen yksi tärkein voimavara onkin sen jäsenille nimenomaan vertaistuki. Korjaavan kriminaalityön lisäksi KRIS tekee myös ennaltaehkäisevää Erityisnuorisotyötä. Erityisnuorisotyö on suunnattu alle 30-vuotiaille syrjäytymisvaarassa oleville taikka päihde- ja rikoskierteeseen ajautuneille nuorille. Tämän ennaltaehkäisevän nuorisotyön tavoitteena on vankilatyön tavoin kannustaa päihteettömään sekä rikoksettomaan elämään, sekä tukea yhteiskuntaan osallisuutta. KRIS Erityisnuorisotyö pyrkii löytämään nuoren kanssa yhdessä niitä asioita hänen elämästään, jotka auttavat tätä mielekkäämpään ja vastuullisempaan elämäntyyliin. Myös Erityisnuorityössä valttina toimii vertaistuki nuorten ja heidän tukihenkilöidensä kesken. (KRIS –Etelä-Pohjanmaa ry, [viitattu 14.7.2020].)

4 SOSIAALIHUOLLON JA VANKILASOSIAALITYÖN KEHITYS SUOMESSA

Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset ja ihmisten käsitykset siitä, mikä on yhteiskunnan vastuu kansalaisensa sosiaalisesta turvallisuudesta ja hyvinvoinnista, vaikuttavat suuresti sosiaalihuollon kehityssuuntaan. Muuttuvassa yhteiskunnassa muuttuvat siis sosiaalihuollonkin tehtävät, työkentät sekä sosiaalityön toteutustavat. Siitä huolimatta, että lainsäädäntöjä uudistetaan sekä palvelujärjestelmiä kehitetään vuosivuodelta, sosiaalihuollon linjaukset heikossa asemassa olevien auttamiseksi pysyvätkin kuitenkin pääpiirteittäin samoina.

4.1 Köyhäinhoidosta sosiaalihuolloksi

Jorma Sipilän teoksen *Sosiaalityön jäljillä* (1989) mukaan sosiaalityön syntyä on vaikea kuvata yksiselitteisesti. Jo varhaisiin sosiaalityön päätehtäviin on kuulunut turvata ihmisille toimeentulo sekä huolehtia turvattomien lasten kasvatuksesta. Sosiaalityön syntymisen lähtökohtana ei kuitenkaan ollut pelkästään köyhäinhoito, vaan ennemminkin köyhien sosiaalistaminen psyykkisellä tasolla. Sipilän (1989) mukaan sosiaalityötä alkoi siis syntyä, kun erilaiset organisaatiot alkoivat vastaamaan esimerkiksi köyhien taloudellisesta avustamisesta tai sosiaalistamistehtävistä, kuten lastensuojelusta tai päihdehuollosta. (Sipilä 1989, 17–19.) Suomessa köyhäinhuollon virkamiehiä on ollut jo vuonna 1880, mutta varsinaisen sosiaalialan ammatillisen tietopohjan sekä ensimmäisen Kansalaiskorkeakoulun perustaminen tapahtui vasta vuonna 1928. Myös yhteiskunnalliset liikkeet, kuten settlementiliike 1890-luvun lopun jälkeen ovat omalta osaltaan vaikuttaneet sosiaalityön syntyyn ja kehitykseen. (Sipilä 1989, 17–19.)

Myös pro gradu- tutkielman *Vankilasosiaalityön synnyn historiasta Suomessa* (Kirjavainen 2012, 30–38) mukaan vielä 1900-luvun alkupuolella sosiaalihuolto oli Suomessa varsin kehittymätöntä. Sosiaali- ja terveysministeriö (Nurmi, [viitattu 25.5.2020]) tarkentaa, että 1920- ja 1930-luvuilla kehitettiin sosiaalivakuutusjärjestelmä. *Tutkielman* mukaan tuohon aikaan sosiaalihuollon tavoitteena oli auttaa vain haastavammista ongelmista kärsiviä, eikä ennaltaehkäisevän sosiaalityön käsitettä

vielä tunnettu. Kansalaisten hyvinvoinnista ja perustarpeista huolehtiminen oli hyvin pitkälle työnantajien vastuulla. Ennen 1900-luvun puoliväliä julkinen sektori alkoi otamaan enemmän vastuuta sosiaalihuollosta, jolloin myös sosiaalihuoltajakoulutus sai alkunsa. Tuolloisen huoltolain myötä ammatillisesta koulutuksesta alkoi siis valmistua kunnallisia sosiaalihuoltajia. (Kirjavainen 2012, 30–38.)

Kirjavaisen (2012) mukaan 1940 sosiaalihuolto alkoi kehittyä psykologisemman työotteen suuntaan, koska silloisella huoltolailla ei saavutettu kaivattua apua esimerkiksi päihdeongelmiin tai avioeroihin. Tukea tarjottiin vain niille kansalaisille, joilla oli vahva motivaatio muutokseen paremmaksi kansalaiseksi tulemisesta. Sosiaali- ja terveysministeriö täydentää myös lastensuojeluun liittyvän muutoksen ajankohdaksi 1940-luvun lopun, jolloin lapsilisäjärjestelmä alkoi. (Nurmi, [viitattu 25.5.2020].) Köyhäinhuolto vaihtui sosiaalihuolloksi, joka koski kaikkien kansalaisten sosiaaliturvan tuottamista.

Sosiaalihuollon lakeja (L 30.12.2014/1301) uudistettiin vuonna 1984, jonka vaikutukset näkyivät tasa-arvoisemmissa ja laajemmissa palveluissa. 1990-lukua voidaan pitää lama-ajasta huolimatta eräänlaisena murrosajankohtana näiden muutoksien vaikutuksien vuoksi. Tuolloin sosiaalityöltä alettiin vaatia myös tuloksellisuutta ja tehokkuutta. (Kirjavainen 2012, 30–38.)

Vuonna -95 sosiaali- ja terveyspalvelut liitettiin yhteen. Ennustettiin, että väestön ikääntyminen tuo haasteita sosiaalihuoltoon, jonka vuoksi 2010-luvun tärkeimmät tavoitteet olivat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistaminen. (Nurmi, [viitattu 25.5.2020].) Vuonna 2015 sosiaalihuoltolain (L 30.12.2014/1301) uudistuksen myötä sosiaalityön periaatteet ja tavoitteet muuttuivat teoksen Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus (Hämäläinen & Niemelä 2014, 90) mukaan enemmän ehkäisevämmäksi työksi, joka edistää hyvinvointia asiakaslähtöisesti entisen järjestelmälähtöisyyden sijaan.

Näiden muutoksien lopputuloksena on siis syntynyt sosiaalityö, jossa maailma on uudistunut modernimpaan suuntaan. (Sipilä 1989, 17.) Sosiaalityön moninaisuuden takia sen yhtenä ja ehkä selkeimpänäkin määritelmänä on Sipilän (1989) mukaan näkökulma joukosta ammatteja, joita kutsutaan yhdellä nimikkeellä. Näistä eri am-

mateista tekevät kuitenkin sosiaalityötä vain ne, joilla on samat sosiaalityön päämäärät ja tehtävät, yhteiset normit sekä etiikka. Eri ammatteja yhdistää myös tapa kiinnittää huomiota heikommassa asemassa olevan sosiaalisiin suhteisiin sekä toimintamalleihin erilaisin keinoin. (Sipilä 1989, 59–63.)

4.2 Sosiaalityön toimintatapojen kehitys Suomessa

Sosiaalipalvelut tarjoavat kattavasti tukea ihmisen elämänkaaren tilanteisiin. Palvelutarpeen arvioinnin pohjalta voi saada laajasti erilaisiin tarpeisiin apua ja ohjausta lasten kehityksen turvaamisesta ikääntymiseen saakka. Sosiaalipalveluita onkin laajan kirjonsa vuoksi lokeroitu muun muassa sosiaaliseen kuntoutukseen, perheyöhön, laitos- ja asumispalveluihin sekä mielenterveys- ja päihdetyöhön. (Social services [viitattu 1.8.2020].)

Sosiaalityön moninaisuuden vuoksi sen toimintamuotoja on pyritty jäsentämään käytännön työn hahmottamisen helpottamiseksi. Sipilän (1986, 213) mukaan sosiaalityö on asiakastyötä, joka voidaan jakaa kolmeen eri osajärjestelmään: byrokraatiatyö, palvelutyö ja psykososiaalinen työ. Raunio (2009) tarkentaa teoksessaan Olennainen sosiaalityössä, että toimintamuotoon vaikuttavat toimipisteen työtehtävät, ympäristö sekä ammattilaisen ja asiakkaan välinen vuorovaikutus. Rajat ovat kuitenkin häilyviä ja toimintamuodot voivat limittyä keskenään tai vaihdella tilanteiden mukaan. (Raunio 2009, 169.)

4.2.1 Byrokraatiatyö

Sosiaalityötä ja toimeentulotukea – aikuissosiaalityö paikkaansa hakemassa (Taina & Kotiranta 2014, 186) teoksessa yhdytään Sipilän (1989, 214–218) mietteisiin siitä, kuinka byrokraatiatyössä asiakkaan tarpeet eivät pääse etusijalle. Raunio (2009, 171–174) selittää, että tässä toimintamuodossa ammattilaisen työ pohjautuu asiakirjojen lisäksi myös asiakkaan kanssa käydyille keskusteluille. Keskustelut jäävät kuitenkin vähäisiksi, jolloin asiakkaan on luotettava ammattilaisen taitoon tehdä työtään. Tällaista byrokraatiotyötä toteuttavat esimerkiksi sosiaalitoimistoissa sosiaaliohjaajat sekä Kansaneläkelaitoksen asiantuntijat. Raunio (2009, 171–174) kertoo,

että sosiaalityön periaatteet koskevat myös byrokratiatyötä vähäisestä psykososiaalisesta työotteestaan huolimatta, ja sen tulee turvata asiakkaille tasavertaiset oikeudet ja etuudet. Byrokratiatyön tavoitteena on saada tavoitteellista muutosta yhteiskunnallisesti ajateltuna positiiviseen suuntaan asiakkaan elämäntilanteessa. (Raunio 2009, 174, Mäntysaari 1991 mukaan).

4.2.2 Palvelutyö

Sosiaalityöstä on huomattava osa palvelutyötä siinä ilmenevän neuvonnan ja ohjauksen vuoksi (Sipilä 1989, 218). Asiakkaille on kuitenkin tarjottava yksilökohtaisempaa ja perustavampaa palvelua sopivien tukitoimien ja palvelumuotojen yhteensovittamiseen, koska asiakkaiden oma toimintakyky ei välttämättä pelkän ohjauksen ja neuvonnan avulla riitä tekemään oman hyvinvointinsa parhaaksi olevia ratkaisuita. Yksilökohtainen palveluohjaus onkin menetelmä, jossa nimetty työntekijä kulkee asiakkaan rinnalla koko asiakkuuden ajan. Tavoitteena on tukea asiakkaan omaa toimintakykyä sekä vahvistaa hänen voimavarojaan valtaistumisen aikaansaamiseksi. Valtaistumista voidaan kutsua myös voimaantumiseksi, jossa asiakasta tuetaan ottamaan vastuu omasta elämästään ja pärjäämällä itsenäisesti. Yksilökohtaisessa palveluohjauksessa työntekijä toimii tarvittaessa asiakkaansa niin sanottuna asianajajana ja puolestapuhujana, asiakkaan toimintakyvyn mukaan. (Raunio 2009, 174–178.)

4.2.3 Psykososiaalinen työ

Jo vuodesta 1940 sosiaalihuolto alkoi siis kehittyä psykologisempaan työtteen suuntaan, kuten aikaisemmassa alaluvussa todettiin. Raunio (2009, 178) kertoo teoksessaan Olennainen sosiaalityössä, että psykososiaalisessa toimintatavassa asiakkaan elämäntilannetta tarkastellaan terapeuttisen työtteen tavoin. Asiakkaan sosiaalinen ympäristö liitetään vahvasti mukaan osaksi käsiteltäviin asioihin. Tämän vuoksi psykososiaalinen toimintatapa pyrkii tavoitteelliseen muutokseen asiakkaan ajattelu- ja toimintatavan muutoksen lisäksi myös tarvittaessa muutokseen asiak-

kaan sosiaalisessa toimintaympäristössä ja suhteissa. Psykososiaalisen toimintatavan katsotaankin olevan haastavin sosiaalityön toimintatavoista laajan katselukantansa vuoksi. Sipilä (1989, 224) kertoo, että psykososiaalista työtä tehdään tavallisimmin työkentillä, joihin liittyy erilaisia elämäntilanteiden kriisejä sekä vaikeita ihmissuhteita. Psykososiaalinen työ onkin pääsääntöisesti korjaavaa, eikä niinkään ehkäisevää työtä. Koska asiakas nähdään kokonaisuutena, työntekijän tulee muodostaa todellinen ymmärrys asiakasta ja hänen elämäntilannettaan kohtaan. Onnistuessaan terapeutin työtehtävä luo vahvan kommunikaation asiakkaan ja työntekijän välille, jolloin työntekijä voi parhaiten tarjota oikea-aikaisesti ja asiakaslähtöisesti asiakkaalleen palveluita ja tukitoimia. (Raunio 2009, 178–184.)

4.3 Vankilasosiaalityön kehittyminen

Vankilaitoksia on muodostunut jo 1600-luvulta lähtien, jolloin vankeinhoito painottui sielunhoitoon kiertävien pastorien toimesta. Sosiaalityö oli osa kristillistä palvelua ja sen tarkoituksena olikin nimenomaan ihmisen sisäinen uudistuminen, koska uskottiin ongelmien juontuneen tehdyistä synneistä, joihin ratkaisuna oli kristilliseen elämäntapaan siirtyminen. Vankeinhoidossa pappien lisäksi vartijat osallistuivat vankien sielunhoitoon sekä alkeisopetukseen. Näiden voidaankin katsoa olevan ensimmäisiä työmuotoja vankisosiaalityössä. Vankeinhoitoa uudistettiin 1860, jolloin kristillisen toimintatavan rinnalle nousivat työ ja kuri. (Kirjavainen 2012, 80–82.) Harrikari ja Westerholm (2014, 48) kertovat Rikosseuraamuslaitoksen julkaisussa Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla, että Vankeusyhdistyksen tehtävänä oli ehkäistä uusintarikollisuutta järjestämällä vankilasta vapautuville työtoimintaa sekä majoittumispaikkoja vapautumisen jälkeen. 1889 rikoslainsäädäntöä uudistettiin, jonka seurauksena yhdistyksen toiminta keskittyi yhä tarkemmin vapautuvien vankien auttamiseen. Vuosikymmeniä myöhemmin yhdistys vaihtoi nimensä Kriminaalihuoltoyhdistykseksi. (Harrikari & Westerholm 2014, 54).

Kirjavainen (2012,80–82) jatkaa, että 1940-luvulla vankien kohtelu muuttui inhimillisemmäksi ja tasavertaisemmaksi, ja laitoksissa alettiin kääntää katsetta vankien vapautumiseen ja yhteiskuntaan sopeutumiseen. Vuonna 1950 vankilasosiaalityö sai

virallisesti alkunsa, jolloin vankiloiden sosiaalihuollosta vastasi huoltovirkailija. Koulutuksien myötä suomalainen sosiaalihuoltojärjestelmä sai vuonna 1955 vankiloihin-kin vihdoin erillisen palkallisen ammattilaisen. (Kirjavainen 2012, 80–82.)

1990-luvun lamakausi vaikeutti vankilasta vapautuvien sopeutumista yhteiskuntaan huonon työllisyystilanteen vuoksi. Laman vaikutukset näkyivät myös kiristyneessä kriminaalipolitiikassa. Vuonna 2001 syntyivät Kriminaalihuollon tukisäätiö sekä Rikosseuraamusvirasto. Virastosta tuli uusi keskushallintoviranomainen, joka hallinnoi vankilaitoksia sekä yhdyskuntaseuraamusyksiköitä. 2000-luvulla alettiin puhua rikosseuraamustyöstä, jonka painopisteitä olivat muun muassa palveluohjaus, yhdyskuntaseuraamusten toimeenpano sekä kognitiivis–behavioraaliset toiminnot kuten vihanhallintaohjelmat. (Harrikari & Westerholm 2014, 60–68.)

4.4 Vankien kohtelu rangaistuslaitoksissa sekä vankeinhoidon yleiset periaatteet

Vankeuslaki (L 23.9.2005/767) määrittää yleiset säännökset vankeuden täytäntöönpanosta ja se sisältää myös periaatteet, joiden mukaan vankeja tulee kohdella. Laissa rangaistusten täytäntöönpanosta (L 19.12.1889/39A) on listattu normaalisuusperiaate, kuulemisperiaate sekä oikeudenmukaisen kohtelun periaate, jotka luovat viitekehykset vankeinhoidolle rangaistuslaitoksissa. Myhrberg (2002, 55) selvittää teoksessa Vankeinhoidon perusteet, että normaalisuusperiaate takaa vangeille mahdollisimman normaalit olosuhteet rangaistuslaitoksissa, jotka vastaavat nimenomaan sen hetkisiä yhteiskunnassa olevia elinoloja. Normaalisuusperiaatteen mukaan rangaistuksen tulisi siis kohdistua lähinnä tuomitun vapaudenmenetykseen ja minimoida ylimääräiset haitat. Kuulemisperiaate takaa puolestaan sen, että vankia itseäänkin kuullaan häntä koskevien asioiden käsittelyissä ja ennen päätöksiä tekemistä. Oikeudenmukainen sekä ihmisarvon mukainen kohtelu on mainittuna myös vankeuslaissa (L 23.9.2005/767), sen mukaan vankia ei saa asettaa eriarvoiseen asemaan esimerkiksi vangin iän, sukupuolen, ihonvärin tai uskonnon vuoksi.

Laatuaikaa vankilassa – tutkimus vankilaelämän laatuun vaikuttavista tekijöistä (Linderborg ym. 2012) kerrotaan vankien olevan pääpiirteittäin tyytyväisiä vankilaitok-

sissa saamaansa kohteluun. Tutkimuksen mukaan vangit nostivat positiivisiksi asioiksi vankilaturvallisuuden sekä henkilökohtaisen turvallisuuden, yleisen päiväjärjestyksen ja kontrollin. Vangit pitivät myös suuriltaosin henkilökunnan kohtelua oikeudenmukaisena, josta välittyi arvostus sekä kunnioitus vankeja kohtaan. Negatiivisiksi tekijöiksi ilmenivät oikeudenmukaisuus päätöksien teoissa ja vankien kuulemisessa. Tutkimukseen osallistui neljä vankilaitosta, joiden kesken vaihtelevuutta ilmeni eniten fyysisissä elinoloissa, aterihuolloissa ja kanttiinipalveluissa, vankiloiden yleisessä organisoinnissa sekä ilmapiirissä. Kaiken kaikkiaan vankeja osallistui tutkimukseen 264, joiden kertoman tuloksena vankeuden yleinen laatu koettiin tyydyttäväksi. (Linderborg ym. 2012.)

5 SOSIAALIOHJAUS JA SOSIAALITYÖ RIKOSSEURAAMUSALALLA

Rikosseuraamuslaitoksessa vankeustuomiota suorittaessa voi monelle vangille tulla eteen se hetki, kun oman elämän haasteet ja ongelmakohdat tulevat näkyväksi, joiden ääreen on pysähdyttävä ja pohtimiselle on myös aikaa. Elämää voi alkaa miettimään aivan uudesta näkökulmasta ja suhde yhteiskuntaan muuttuu. Oma motivaatio muutokselle ei välttämättä aina riitä, varsinkin jos ongelmat ovat moninaisia ja kasaantuneita. Silloin vanki tarvitsee yhteiskunnalta tukea ja ohjausta, jonka tulisi alkaa jo vankeusaikana. Sosiaaliohjauksen avulla voidaan vaikuttaa rikoskierteen katkaisemiseksi vangin arvoihin ja asenteisiin, jolloin yhteiskunta antaa myös heikommissa asemassa oleville mahdollisuuden muutokseen.

5.1 Sosiaaliohjaus ja sen merkitys rikosseuraamusalalla

Sosiaaliohjaus on osa sosiaali- ja terveyspolitiikkaa, josta vastaa Sosiaali- ja terveysministeriö, STM. Sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee myös alalla sovellettavaa lainsäädäntöä. Sosiaaliohjaus on sosiaalihuollon alaista palvelua sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen ohella, vuosien varrella palvelujärjestelmän laajentumisen vuoksi kyseisen palvelun merkitys on kasvanut. Sosiaalihuollon asiakkaita ohjataan ja neuvotaan sosiaaliohjauksen avulla henkilökohtaisesti heidän tarvitsemiensa palveluiden piiriin, sekä autetaan taloudellisten etuuksien hankkimisessa ja hakemisessa. Sosiaaliohjauksesta asiakkaat saavat myös apua ja tukea arkielämänsä muihin mahdollisiin haasteisiin, kuten työ- tai opiskelupaikan pohtimiseen tai tavallisiin arjenhallintaan liittyviin asioihin. (Sosiaalityö, [viitattu 3.4.2020].) Samankaltaista ohjausta tarjotaan rikosseuraamusasiakkaille vankilaitoksissa. Sosiaaliohjauksen tulisi kattaa kaiken vangin lähtötilanteen palvelutarpeenarvioinnista vapautumisen suunnittelun väliltä. Vankeusvangin mahdolliset kriisitilanteet sekä terveydelliset tarpeet tulisi ottaa myös sosiaaliohjauksessa huomioon. (Matejkowski, Johnson & Severson 2014.) Lähestymistapana sosiaaliohjauksessa on asiakkaan arvokas kohtaaminen sekä motivoiminen ja tukeminen omaan osaamiseensa ja toimijuuteensa. (Sosiaalityö, [viitattu 3.4.2020]).

Aktivoiva lähityö (Ylisassi ym. 2016) on Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu, joka perustuu Toimivat lähityökäytännöt -hankkeeseen. Hanke selvitti, mitä lähityö sulje-
tuissa vankilaitoksissa on tällä hetkellä ja miten sitä voisi kehittää, jotta se vastaisi rikosalan strategiaa rikollisuuden vähentämiseksi. Hankkeen tutkimukseen osallistui kymmenen vankilan henkilökunta. Vankien aktivointi ja sen pohjalta nousevat mahdollisuudet, sekä henkilöstön työote nousivat tärkeimmiksi huomioiksi hankkeessa. Kuntouttava lähityö koettiin osuvammaksi ja avaavammaksi käsitteeksi kuin aktivoiva, koska se kuvaa osallistujien mukaan paremmin lähityön sisältöä. Tutkimukseen osallistuneet kertoivat hyvän lähityön koostuvan ennaltaehkäisevästä valvonnasta, jolla pystytään välttämään enimmäkseen turhatkin ongelmat. Hyvään lähityöhön nähtiin sisältyvän myös vankia kuntouttava ja aktivoiva vuorovaikutus koko henkilökunnan kesken. Näiden elementtien yhteensovittaminen koettiin kuitenkin haasteelliseksi, koska valvontahenkilöstöllä ja sosiaalialan henkilöstöllä toimintatavat ovat kovin erilaiset, vaikka päämäärät työnteossa ovatkin samat. (Ylisassi ym. 2016.)

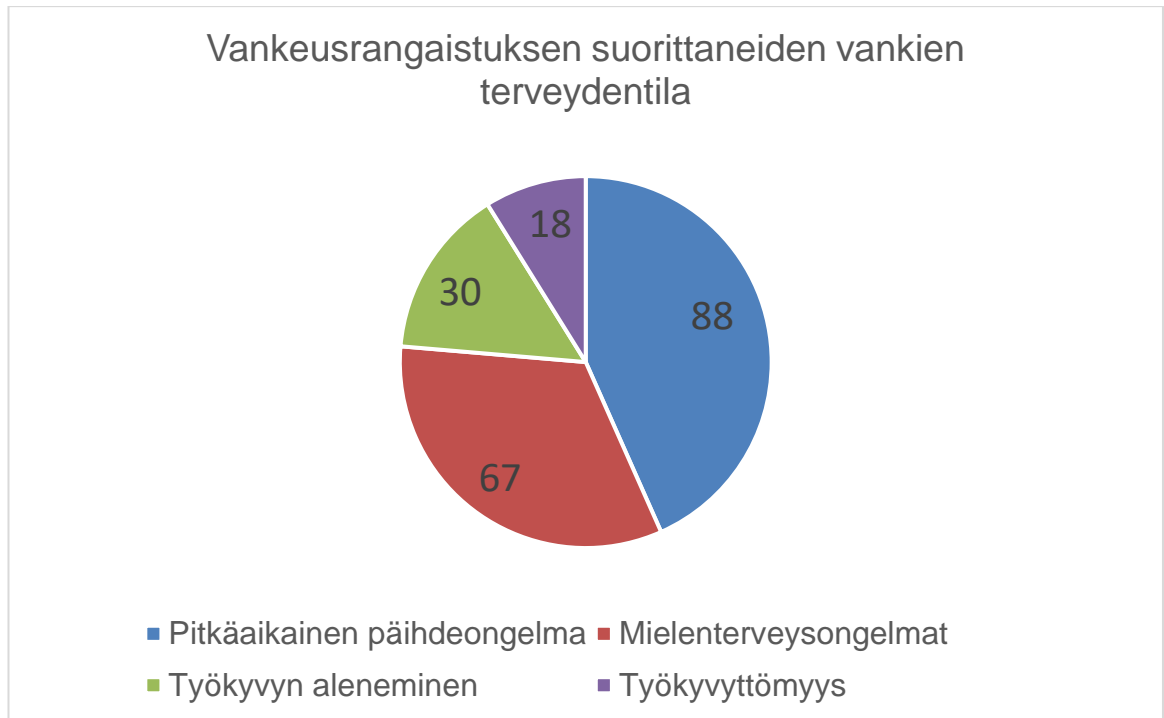
Vankilaympäristö on sosiaalityölle vielä hieman vieras toimintaympäristö, vaikkakin sosiaalityö on aina tiiviisti sisältynyt tavalla tai toisella vankeinhoitoon. Vankilasosiaalityön tavoitteita ovat uusintarikollisuuden vähentäminen sekä vangin toimintakyvyn vahvistaminen. Näillä tavoitteilla ja sen mukaisella sosiaalityöllä annetaan mahdollisuus uuden elämän luomiselle, jolloin myös vapautuessa arkielämä saisi uudenlaisen rikoksettoman sisällön. (Hautala & Kaarakka 2018, 341, Karsikas 2014 mukaan.)

Siviililoissa vankilassa ollut henkilöä saatetaan kuitenkin alkaa väheksyä yleisten ennakkoluulojen vuoksi, ja vanki voi saada itselleen stigman eli sosiaalisen leiman (Mielenterveystalo, [viitattu 2.10.2019]). Yleisimpiä nimittelyitä heitä kohtaan ovat rikoksen tekijä, rikollinen tai vanki. Useamman vankilatuomiota kärsinyt ja rikoskierteeseen ajautunut kantaa muiden keskuudessa usein linnakundin tai elämäntaparikollisen leimaa. Vankilassa ollut voidaan nimitellä myös tuomitun rikoksen mukaan kuten murhaaja, tappaja, talousrikollinen tai seksuaalirikollinen. Olipa entinen vanki leimattu millä nimellä tahansa, heitä yhdistää vankilatausta, joka tekee heistä erityiset muiden kansalaisten silmissä. (Hautala & Kaarakka 2018, 318.)

Entistä vankia voidaan alkaa torjua yhteiskunnassa leimaantumisensa vuoksi, joka voi johtaa siihen, että heidän voi olla vaikea löytää itselleen esimerkiksi asuntoa tai

työ- tai koulupaikkaa. Tämä taas tuo suuria haasteita vangin sopeutumisessa takaisin vapauteen, ja vaikeuttaa arjessa pärjäämistä. Sujuvan vapautumisen toteutumiseksi ja rikoksettoman elämän mahdollistamiseksi sosiaalihojauksen tulisi alkaa intensiivisesti jo vankilassa. Sosiaalihojauksen tulisi jatkua myös vapautumisen jälkeen vangin kotikunnan sosiaalihuollon toimesta, jonka avulla vanki saisi parhaan mahdollisen tuen oman elämänsä vastuunottamisen kannalta. Vangin kuntoutumisprosessissa hänen tulisi olla aktiivinen osapuoli sekä tasapuolinen kumppani asiakassuhteessa, jotta sosiaalihojauksen muutostyö olisi mahdollista. Vangin oman toimijuuden vahvistaminen hänen omien vahvuuksiensa sekä tarpeidensa kautta, ovat kriminaalialan sosiaalityön kulmakiviä uusintarikoksien ennaltaehkäisyssä. (Karsikas 2014, 104–107.)

Vapautumista voivat hankaloittaa velkaantuminen, menetetyt luottotiedot, asunnottomuus sekä muut sosiaaliset tai terveydelliset ongelmat. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisemaan perustulosraporttiin Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve (Joukamaa ym. 2010), sisälsi Vankeustuomion suorittaneiden terveyttä koskevan tutkimuksen, johon osallistui noin 700 rikosseuraamusasiakasta, sakko- vangeista elinkautisvankeihin. Tutkimuksen mukaan tavalliseen väestöön verrattuna vankien päihderiippuvuus on kymmenkertainen, tutkimuksessa ilmenikin vankien kärsivän melkein 90 prosenttisesti päihderiippuvuudesta. Yleisimmät riippuvuutta aiheuttaneet päihteet olivat vangeilla olleet alkoholi sekä amfetamiini. Tutkimuksesta selvisi myös yli puolien vangeista omaavan mielenterveysongelmia, näistä yleisimmiksi nimettiin epäsosiaalinen persoonallisuus sekä tunne-elämän epävakaana persoonallisuus. Hieman alle puolelta vangeista oli työkyvyn arvioitu alentuneen ja melkein 20 % oli todettu työkyvyttömäksi, syyksi kerrottiin ruumiilliset sairaudet. Myös muut terveydelliset haitat olivat yleisiä, kuten maksatulehdus sekä C-hepatiitti. (Kuvio 4.)

Kuvio 4. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve (Joukamaa ym. 2010).

5.2 Asiakastyön menetelmät vankilasosiaalityössä ja sosiaaliohjauksessa

Riippuen vangin tilanteesta ja tarpeista, hänen kanssaan toteutetaan erilaisia elämänhallintaa tukevia menetelmiä. Sosiaalityön yleisten periaatteiden ja arvojen (Arki, arvot ja etiikka – sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet, 2017) ohjeistuksen myötä myös vankeinhoitotyöhön sisältyy suunnitelmallinen ja tavoitteellinen sosiaaliohjaus. Menetelmiä ja lähestymistapoja on erilaisia kuten päihdekuntoutus, perhetyö tai psykososiaalinen toimintatapa. (Karsikas 2014, 101–102.) Kuten luvussa 4 todettiin, psykososiaalinen työ on yksi sosiaalityön toimintatavoista, joka perustuu nimenomaan asiakkaan ja ammattilaisen väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Vuorovaikutussuhde on luonteeltaan terapeuttisenomaista ja korjaavaa, jossa painopiste on luonnollisesti asiakkaan elämäntilanteesta kumpuavissa asioissa. Psykososiaalisen toimintatavan työkenttiä kohtaa usein päihde- ja mielenterveys-työssä sekä kriminaalihuollossa. (Heinonen 2007.) Sipilä (1989, 224) selventää, että psykososiaalista työtä tehdään tavallisimmin näillä työkentillä, koska niihin useimmiten liittyy erilaisia elämäntilanteiden kriisejä sekä vaikeita ihmissuhteita, joihin on tärkeää syventyä pitkäkestoisesti.

Laadukkaiden ja vaikuttavien palveluiden vuoksi rangaistuslaitoksissa sosiaalialan työntekijöitä ovat sosiaalityöntekijöiden lisäksi sosionomin koulutuksen käyneet erityisohjaajat. Erityisohjaajat omaavat siis erityisosaamista saamansa koulutuksen tai toimenkuviansa kautta, joiden avulla turvataan vangeille laadukkaat sekä monipuoliset sosiaalipalvelut kalterien sisäpuolella. (Karjalainen & Keränen, [viitattu 1.10.2019].)

Vankilan erityisohjaajat tekevät siis vankilassa psykososiaalista työtä, jonka avulla he tukevat ja motivoivat vankia erilaisin toiminnoin rikoksettoman elämän saavuttamiseen (Vangin tukeminen 2019). Toiminnot valitaan yksilöllisesti vangin elämäntilanteen ja hänen tarpeidensa mukaan. Esimerkiksi mikäli vangilla on haasteita työ- ja toimintakyvyssään, pyritään hänelle järjestämään mielekästä työtoimintaa, joka tukee vangin työllistymistä vapautumisen jälkeen ja näin turvataan vangin toimeentulo siviilissä. Työtoiminnan taustalla on myös normaaliusperiaate eli vankilaelämästä yritetään tehdä mahdollisimman normaalia, joka edesauttaa yhteiskuntaan sijoittumista tulevaisuudessa. Normaaliusperiaatteen mukaan vankiloiden tulee järjestää vangeille myös yleissivistävää tai ammatillista koulutusta rangaistuksen aikana, joihin vangilla on oikeus osallistua oman työ- ja toimintakykynsä mukaan. Työtoimintaa tai opintojaan vanki voi toteuttaa joissakin tapauksissa myös laitoksen ulkopuolella. (Toiminnot 2019.)

Kuntouttavan toiminnan päihdetyö on vankilassa keskeisessä roolissa vangin kuntoutuksessa. Rikosseuraamuslaitoksen (2020) mukaan noin 80 prosentilla vangeista on jonkin asteinen päihdeongelma, joka aiheuttaa osaltaan rikollisuutta. Vankilan erityisohjaaja kartoittaa yhdessä vangin kanssa, minkälaisesta tuentarpeesta hänen kohdallaan on kyse. Vankilassa järjestetään muun muassa vertaistukiryhmiä kuten AA- tai NA-ryhmiä. Tarjolla on myös erilaisia päihdeohjelmia, esimerkiksi Terveysneuvonta-kurssi, jonka kohderyhmänä ovat suonensisäisiä huumeita käyttävät tai käyttäneet vangit, sekä Kalterit taakse -päihdekuntoutusohjelma, joka on suunnattu muutoksesta motivoituneille vangeille. Kuntoutukseen yhdistetään vangin toimintakyvyn mukaan muutakin toiminnallista ja sosiaalista kuntoutusta. (Toiminnot 2019.)

Sosiaalinen kuntoutus on psykososiaalista, suunnitelmallista ja moniammatillista yhteistyötä, jossa vahvistetaan asiakkaan arjen selviytymiskeinoja sekä hänen

omaa elämänhallintaansa. Työskentelyssä on otettava painokkaasti huomioon ne lähtökohdat, joista kuntoutustarve on juontunut. Näitä voivat olla esimerkiksi yhteiskunnalliset seikat kuten pitkään jatkunut työttömyys, traumaattiset kokemukset tai mielenterveys- ja käyttäytymishäiriöt. Näissä kietoutuneissa haasteissa moniammatillinen tiimi pyrkii pitkäjänteisesti ohjaamaan asiakasta erilaisin tukitoimin kohti vahvempaa omaa toimijuutta. (Sosiaalityö, [viitattu 3.4.2020].) Vankilaolosuhteissa sosiaalinen kuntoutus voi tarkoittaa esimerkiksi perheleirille osallistumista tai yhteydenpitoa läheisiin. Erilaisten toimintojen tasapainoinen yhdistäminen tukee tehokkaasti vangin tulevaa vapautumista ja yhteiskuntaan sulautumista. (Toiminnot 2019.) Myös Hautala ja Kaarakka (2018, 340–341) kertovat nimenomaan henkilökohtaisuuden ja asiakaslähtöisyyden olevan sosiaalisen kuntoutuksen välttämättömiä lähtökohdita, jotta rikollisuudesta irrottautuminen olisi mahdollista. Vapautuvan vangin tulisi saada asiantuntevaa tukea pitkäkestoisesti, joka alkaisi sosiaalisena kuntoutuksena jo vankeustuomion aikana. Aikuisiän elämäntilanteiden ongelmat voivat juontua jo lapsuudesta asti, jolloin asioiden käsittely vaatii paljon aikaa sekä omistautuvaa työskentelyä puolin ja toisin.

5.3 Uusintarikollisuudelta ennaltaehkäisevät tekijät

Sosiaalihuolto pyrkii ihmisoikeuksien kautta takaamaan heikommassa asemassa oleville kansalaisille ihmisarvoinen elämä. Lähtökohdiana on ehkäistä ongelmia ja syrjäytymistä, mutta myös korjaavasti tukea ja ohjata ulos haastavista elämäntilanteista. (Sosiaalityö, [viitattu 3.4.2020].) Rakenteellisella sosiaalityöllä pyritään nostamaan esimerkiksi elinympäristön viihtyvyyttä ja turvallisuutta, terveyspalveluiden saatavuutta sekä koulujen ja työpaikkojen tarjontaa. Nämä tekijät eivät vain lähtökohtaisesti vähennä rikollisuutta, vaan suojaavat myös uusintarikollisuudelta. Yhteisötasolla rikosentorjunta painottuu asuinalueiden sosiaalisiin suhteisiin. Mikäli asukkailla on osallisuuden tunne yhteisöönsä ja heillä on päätäntävaltaa vaikuttaa halutessaan elinympäristönsä asioihin, edistetään näillä keinoilla rikollisuuden tai uusintarikollisuuden syntymistä. (Rikosten ehkäisy, [viitattu 4.4.2020].)

Vankeinhoidossa yhtenä keskeisenä tehtävänä on uusintarikollisuuden ehkäisy, jota tavoitellaan muun muassa edellisessä alaluvussa kerrotulla yksilötason lähi-työllä. Tämän lisäksi vankeinhoidossa on käytössä vangeille suunnattuja motivointiohjelmiä sekä vaikuttavuusohjelmia, joiden tarkoituksena on herätellä ja valmistella vankia muutokseen rikoksettomampaan elämään. Motivointiohjelma toimii ikään kuin ponnahduslautana kuntoutusprosessin alkuvaiheessa. Vaikuttavuusohjelmilla pyritään pääsemään sisälle vankien ajattelu- ja käytösmalleihin, jotka johtavat rikollisuuteen. Näiden ohjelmien avulla vankia voidaan auttaa kehittämään uudet toimintamallit, jotka mahdollistavat rikoksettoman elämäntavan. (Rikosten ehkäisy, [viitattu 4.4.2020].) Rikosseuraamuslaitoksen tiedotteessa Vankien määrä väheni edelleen, mutta rikoksen uusijoiden määrä kasvoi hieman vuonna 2018 (Tiedotteet ja uutiset, 2019), pääjohtaja Esa Vesterbackan haastattelusta selviää henkilöstöressurssisäästöjen näkyvän nyt uusintarikollisuuden nousuna. *Julkaisussa* pääjohtaja myöntää, että henkilökunnan vähentämisen vuoksi vangit ovat saaneet rangaistuslaitoksissa entistä vähemmän toimintakykyä vahvistavaa toimintaa ja on näin ollen osasyynä rikoskierteeseen palaamiseen siviilissä.

Ylen uutisoinnissa Päihde- ja kriminaalityössä pitää kuunnella ihmistä (Yle 2011) tuodaan ilmi, että rikoksesta tuomitseminen ja vankeusrangaistus ei toimi kaikessa yksinkertaisuudessaan rikosten ehkäisyssä. Rikoskierteen katkaisemisessa nousee erityisesti vapautumisvaiheessa saatu tuki. Yhteiskuntaan palaamisen helpottamiseksi on tärkeää auttaa vankia hyvissä ajoin esimerkiksi asunnon hankinnassa ja toimeentulon turvaamisessa. Sosiaaliohjaus onkin keskeisessä asemassa rikosseuraamusalalla, koska vankien sosiaalisella tukemisella voidaan merkittävästi vaikuttaa vangin kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja toimintakykyyn niin kalterien sisäpuolella kuin vapautumisen jälkeiseen elämään. Vapautumisen jälkeen tulokseikkaiksi tukitoimiksi oli osoittautunut muun muassa vertaistuki, jonka pariin tulisi ohjata vapautumisvaiheessa. (Yle 2011.) Tämän uutisoinnin sisältöä tukee myös Vapautuneen vangin kokemuksia vapauttamissuunnitelman toteutumisesta (Iliyan 2014) tehty opinnäytetyö, jossa on haastateltu ehdonalaisvankeja vankilasta vapautumisen teeman tiimoilta. Tutkimuksesta selvisi, että vapautumista ei ollut tuettu rangaistuslaitoksessa siinä laajuudessa kuin vangin elämäntilanne olisi kaivannut. Vapaututtuaan haasteita oli ollut esimerkiksi taloudellisten asioiden kanssa sekä asunnon,

koulu- tai työpaikan hankkimisessa. Tutkimukseen osallistuneet kertoivat kokeensa, että vapautuminen olisi voinut olla mutkattomampaa ja kannustaa rikoksetomaan elämään, mikäli rangaistuslaitoksesta olisi saanut näihin asioihin enemmän tukea ennen vapautumista. Edellä mainitun uutisoinnin tavoin tutkimuksessa korostettiin myös jälkihuollon sujuvuutta ja tärkeyttä uusintarikollisuuden ehkäisyssä. (Iliyan 2014.)

5.4 Vapautumisen suunnittelu

Vangin vapautumisen valmistelua vaikeuttaa Kanervan (2019) kirjoittamassa Helsingin sanomien uutisessa se, että vangit elävät vankilassa päivä kerrallaan -ajatusmallilla, eikä suurin osa vangeista omatoimisesti suunnittele vapautumisen jälkeistä elämäänsä etukäteen. Tämä aiheuttaa haasteita asunnon saamiseen, koska asuntoa aletaan itsenäisesti hankkimaan aivan liian myöhään. Kanerva (2019) kirjoittaa kolmanneksen vangeista vapautuvan kodittomana ja asunnottomuuden taas aiheuttavan uusintarikollisuutta, aivan kuten aiemmin tässäkin opinnäytetyössä on todettu.

Kanerva (2019) tarkentaa vangin vapautumisen jälkeisten arkipäivien elämähallintaa vaikeuttavan usein tavallisten rutiinien puuttuminen, mikä juontaa juurensa useimmiten vankien päihdeongelmasta. Päihdeongelma taas on voinut aiheuttaa sen, että monet arkielämän asiat ovat jääneet hoitamatta. Hoitamattomien asioiden jatkumona on voinut saada luottotietoihinsa maksuhäiriömerkintöjä tai voi puuttua tärkeitä asiakirjoja kuten henkilökortti tai verkkopankkitunnukset. Nämä asiat hankaloittavat sujuvaa arkielämää huomattavasti, joten vapautuvat vangit tarvitsevat tukeen sosiaaliohjausta yhteiskuntaan integroitumisen helpottamiseksi. Kanervan (2019) mukaan asteittaisella vapautumisella on havaittu olevan myönteisiä vaikutuksia, koska yhteistyö sosiaalihuollon kanssa ei ole kokonaan katkennut ja vastaantulevat kompastuskivet ovat helpommin hoidettavissa yhdessä.

Vangin vapautumisen suunnittelun tulisi alkaa puoli vuotta ennen määrättyä vapautumisajankohtaa. Vapautuvan vangin toimintakykyä tarkastellaan palvelutarpeen arvioinnin avulla, joka kattaa vapautuvan vangin koko sosiaalisen elämäntilanteen.

(Vapautumisen valmistelu 2019.) Palvelutarpeen arvioinnin tekee vankilan sosiaalityöntekijä, jossa hän arvioi vapautuvan vangin pärjäämistä siviilissä. Arviointiin merkitään ne tukitoimet tai palvelut, joita vapautuva vanki todennäköisimmin tulee tarvitsemaan vapauduttuaan. Palvelutarpeen arvioinnin pohjalta laatii vankilan erityisohjaaja rangaistusajan suunnitelmaan sisältyvän vapauttamissuunnitelman valtioneuvoston asetuksen (A 30.4.2015/548) mukaisesti. Vapautumissuunnitelmaan erityisohjaaja kirjaa ne yhteistyötahot, joiden kanssa yhteistyötä tehdään tarvittavien palveluiden järjestämiseksi. Näitä tahoja voivat olla kyseisen kunnan sosiaali-, terveys- ja päihdepalveluiden sekä asunto- ja työvoimaviranomaiset, mihin vanki muuttaa asumaan vapautumisensa jälkeen. (Kriminaalihuollon tukisäätiö, [viitattu 4.4.2020].) Kanervakin (2019) kirjoittaa uutisoinnissaan siitä kuinka tärkeää olisi, että vanki saisi apua haasteisiinsa sosiaaliohjauksesta. Hän tuo esille, että tukea on mahdollista siviilissä saada vankilassa järjestettävän sosiaaliohjauksen jälkeen sosiaalitoimesta ja erilaisilta järjestöiltä. Sosiaalihuollon asiakkaana vankilasta vapautuvan on mahdollista saada oman kunnan sosiaalitoimesta omatyöntekijä, joka auttaa tarvittavien tukipalvelujen järjestämisessä (Kriminaalihuollon tukisäätiö, [viitattu 4.4.2020]).

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimus on toteutettu yhteistyössä KRIS –Etelä-Pohjanmaa ry:n kanssa, jonka kautta tutkimukseen osallistuneet haastateltavat ovat myös hankittu. Tutkimusmenetelmänä on kvalitatiivinen eli laadullinen menetelmä, jossa on käytetty puolistrukturoitua teemahaastattelua. Tutkimuksen aiheena on vankilan sosiaaliohjaus vankien näkökulmasta, jota on tarkasteltu myös uusintarikollisuuden ehkäisyn sekä vankien elämänhallinnan tukemisen lähtökohdista.

6.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tarkoituksena on saada tietoa vankilan sosiaaliohjauksesta vankien näkökulmasta ajateltuna. Tutkimukseni tavoitteena on kehittää vankilassa tehtävää sosiaaliohjausta. Opinnäytetyö tarjoaa rikosseuraamusasiakkaiden parissa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille tärkeää tietoa sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen vaikuttavuudesta vankien kokemusten perusteella.

Olen rajannut opinnäytetyössäni vankilassa tehtävän sosiaaliohjauksen siihen ajankohtaan, kun vankien vapautumista aletaan suunnittelemaan. Kyseinen aiheen rajaus sen vuoksi, että sosiaalialan työntekijät vankilassa saisivat konkreettista ja ajankohtaista tietoa siitä, kuinka vapautumisen suunnittelu todella koetaan ja mitä kehitettävää sosiaaliohjauksessa on. Pohdin opinnäytetyöni aikana muun muassa sitä, että tuetaanko vankilaitoksessa vapautumista ylipäänsä tärkeimmän osapuolen eli vangin kanssa yhteistyössä ja hänen tarpeistaan käsin sekä vapautumissuunnitelman laatimisen vakavuutta. Vapautumissuunnitelman laatimisessa pohdin lähinnä sitä, kokevatko vangit sen pakollisena byrokraattisena työvaiheena, vai antaa se vangille oikeita eväitä vapautumisen helpottamiseksi. Opinnäytetyöni edessä minua alkoi myös askarruttamaan vankien kokemukset kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta sosiaaliohjauksessa sekä kokevatko he osallisuuden tunnetta vapautumisen suunnittelun prosessissa. Käsittelin opinnäytetyössäni myös rikollisuuden johtaneita tekijöitä eri teorioiden valossa sekä uusintarikollisuuden ehkäisemistä. Minua kiinnosti mitä asioita vankilan sosiaaliohjaukselta vaaditaan, että vapautuessaan vanki pystyisi sujuvammin aloittamaan rikoksettoman elämän.

Näiden mietteideni pohjalta muodostin tutkimuskysymykset opinnäytetyölleni, joita olivat:

1. Kuinka vangit kokevat vankilassa saadun sosiaaliohjauksen?
2. Mitkä ovat uusintarikollisuudelta suojaavat tekijät?
3. Mitkä asiat tukevat vapautumisen jälkeistä elämänhallintaa ja omaa toimijuutta?

6.2 Tutkimuksen lähtökohdat sekä aikataulu

Saadakseni syvempiä perusteita ja selityksiä tutkimuskysymyksilleni, toteutin tutkimukseni laadullisin eli kvalitatiivisin (Innokylä 2013) tutkimusmenetelmin. Valitsin opinnäytetyöhöni laadullisen menetelmän myös siitä syystä, koska tutkimukseni kohdejoukko oli pieni mutta tutkimusaineistoni oli sisällöltään laaja. Laajan sisällön avulla analysoin tutkittavien kokemuksia ja heidän näkemyksiään vankilan sosiaaliohjauksesta, joiden perusteella tutkimustuloksista syntyi tutkittavien kokonaisvaltainen empaattinen ymmärtäminen. Laadullisella tutkimuksella saan tutkimuskysymyksilleni monipuolisia kuvauksia tutkittavien näkökulmasta ja heidän kokemasta todellisuudestaan. Tutkimustulosten empaattisuuden saavuttamiseksi sekä vankien elämäntilanteiden todellisuuden kuvan ymmärtämiseksi, kuvasin opinnäytetyössäni myös tutkittavien toimintaympäristöä sekä elinolosuhteita. Tutkittavien toimintaympäristön avaaminen helpottaa tutkimustulosten analysointia sekä laajemman ymmärryksen saavuttamista (Perttula 2019).

Laadullisella tutkimuksella siis saa tutkittavilta tärkeää tietoa aiheesta, jonka käsitteleminen ei ole yksiselitteistä. Tämän vuoksi valitsin aineistonkeruumenetelmäksi puolistrukturoidun teemahaastattelun (Kysely- ja haastattelumenetelmät, [viitattu 2.10.2019]), koska näiden ansiosta sain tutkittavien näkökulmat sekä kokemukset haastatteluissa pääosaan. Hirsjärvi ja Hurme (2000, 47) selventävät puolistrukturoidun haastattelun tarkoittavan sitä, että haastatteluissa tutkittaville on etukäteen muodostettu kysymykset, joihin tutkittavat saavat omin sanoin vastata. Vastausvaihtoehtoja tutkittaville ei siis anneta, vaan avoimen kerronnan kautta tutkittavat vas-

tailevat esitettyihin kysymyksiin. Puolistrukturoidussa haastattelussa myös kysymysjärjestykset sekä -muodot saattavat vaihdella, mutta aihepiiri ja näkökulma pysyvät kuitenkin muuttumattomana teemoittelun avulla. Mikäli on tiedossa tutkimuksen tekemisen aloittaessa, että tutkittavilla on samankaltaiset kokemukset sekä taustat, soveltuu teemahaastattelu tilanteeseen hyvin. Tutkijan onkin sen vuoksi miellyttävämpi koota teema- sekä haastattelurunko, joka toimii apuvälineenä haastattelutilanteessa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47–48.)

Opinnäytetyöni luonnostelun aloitin syksyllä 2019. Aihe oli minulle alusta alkaen selvä, koska olen aina ollut kiinnostunut rikosseuraamusalasta sekä mielenterveys- ja päihdetyöstä, jotka liittyvät vahvasti rikosseuraamusasiakkaiden kanssa työskentelyyn. Opinnäytetyön valmistumiselle asetin itselleni aikarajaksi syksyn 2020. Työn tekeminen lähti liikkeelle lähdekirjallisuuden keräämisellä, jonka jälkeen aloitin hahmottelemaan opinnäytetyöni sisällysluettelo ja miettimään, minkälaisia asioita haluan opinnäytetyössäni käsitellä ja tutkimuksessani selvittää. Tutkimusluvan hankin Rikosseuraamuslaitokselta ensitöikseni, koska ajatukseni oli mennä vankilaitokseen haastattelemaan vankeja. Kevättalvella -20 koko maailmaa ravisuttanut Koronapandemia kuitenkin vaikutti myös opinnäytetyöni tekemiseen siten, etten rajoitteiden vuoksi saanut yhteistyötahoa vankilasta, haastatteluiden sopimisesta puhumattakaan. Varsinaisen kirjoittamisen aloitin keväällä -20 lukuvuoden loputtua ja samoihin aikoihin Koronarajoitteiden purkamisten jälkeen sain alkukesästä yhteistyötahoksi KRIS –Etelä-Pohjanmaa ry:n, josta löysin lopulta haastateltavat.

6.3 Kohdejoukko

Kohdejoukkona tutkimukselleni olivat vapautuneet tai vapautumassa olevat vankeusvangit, joilla oli entisyyttä eli useampia vankeustuomioita takanaan sekä kokemusta vankilan sosiaaliohjauksesta. Entisyyttä tutkittavissa painotin sen vuoksi, koska useamman tuomiotauhan omaavat tutkittavat kykenisivät varmemmin ja moninaisemmin kuvailla sosiaaliohjauksen vaikuttavuutta ja riittävyttä rikosseuraamuslaitoksissa, jolloin tutkimustulokset olisivat luotettavampia. Koronarajoitteiden tuomien haasteiden vuoksi jouduin hieman höllentää kohdejoukkoni vaatimuksia, koska muuten tutkimukseni olisi ollut vaarassa kariutua kokonaan. Saatuaani vihdoin

KRIS:n yhteistyökumppaniksi, informoin kriteerit soveltuvista haastateltavista KRIS toiminnanjohtajalle, joka valitsi minulle tutkimukseeni sopivat henkilöt.

Tutkimukseeni osallistui kolme henkilöä, jokaista haastattelin erikseen KRIS:n toimitiloissa. Kaikilla tutkittavilla oli kokemusta vankilan sosiaalihojauksesta; yhdellä vähän, toisella jonkin verran ja kolmannella paljon. Kaksi tutkittavaa oli hiljattain päässyt koevapauteen ja yksi tutkittava oli juuri vapautunut. Vankilavuosia tutkittavilla oli takana 2,7 vuodesta 15 vuoteen. Tutkittavien vankeuskertaisuudet jakautuivat ensikertalaisuudesta kymmeneen tuomiokertaan. Tutkittavien ikähaarukka koostui 22–39 vuotiaista.

6.4 Aineistonkeruu

Haastattelut etenivät teemoittain mutta kuitenkin vapaasti keskustellen. Teemoittelulla varmistetaan keskustelun säilyvän oikeilla raiteilla, vaikka se syventyisikin avoimuutensa vuoksi ennalta-arvaamattomiinkin aiheisiin (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47–48). Haastattelurungon aihealueet nousivat käsittelemäni teoriatiedon pohjalta. Aihealueita olivat:

1. Psykososiaalinen tuki ja sosiaalihojaus rikosseuraamuslaitoksessa
2. Konkreettinen apu ja tuki vapautumisen valmistelussa
3. Työskentelyn intensiivisyys ja pitkäjänteisyys
4. Vapautumisen valmistelun muu mahdollinen tuki

Näiden aihealueiden pohjalta esitin tutkittaville etukäteen pohtimiani haastattelukysymyksiä. Haastattelut nauhoitin Seinäjoen ammattikorkeakoulusta lainatulla nauhurilla. Nauhoittaminen helpotti suunnattomasti aineiston analyysin tekemistä myöhemmässä vaiheessa. Haastattelumateriaalit säilytin koko tutkimuksen tekemisen ajan turvallisessa ja luotettavassa paikassa ulkopuolisten ulottuvilta (Haastattelurunko, liite 1).

6.5 Aineiston analyysi

Nauhoitetun haastattelun litteroin tutkimustulosten analyysia varten. Litterointi tarkoittaa haastattelun purkamista ja puhtaaksi kirjoittamista sanasta sanaan, jonka avulla aineiston analyysi käy jouhevammin (Hirsjärvi & Hurme 2000, 138). Haastattelut kestivät yhteensä 58 minuuttia tutkittavien ytimekkäistä ja selkeistä vastauksista johtuen. Litteroitua tekstiä syntyi 26 sivua. Litteroinnin jälkeen tulostin haastattelumateriaalin, jota kävin lävitse tutkimuskysymyksieni kautta. Litteroidusta aineistosta alleviivasin värikoodauksen tapaan tutkimuskysymyksiini liittyviä avainsanoja ja keskusteluita. Näitä asioita kirjasin erillisille papereille valitsemieni pääteemojen alle, jokaiselle haastateltavalle tein omat muistiinpanot selkeyden vuoksi. Pääteemoina toimivat vankilan sosiaaliohjaus, uusintarikollisuudelta suojaavat tekijät ja vapautumisen jälkeistä elämää tukevat asiat. (Kuvio 5.) Muistiinpanojeni pohjalta sekä haastattelumateriaalin useaan kertaan luettuani kokosin tulokset tutkimuksesta. Luotettavuuden lisäämiseksi olen oman kerrontani tueksi lisännyt tutkimustuloksiin tutkittavien haastatteluista suoria lainauksia. Aineiston pohjalta analysoin vankilan sosiaaliohjausta vankien näkökulmasta, sen vaikuttavuutta uusintarikollisuuden ehkäisyssä sekä vankien arjen voimistamisessa vapautumisen jälkeen. Tutkimusaineiston läpikäynnin sekä analysoinnin jälkeen kirjasin opinnäytetyöhön tutkimuksesta tekemäni tulokset. Johtopäätökset ovat syntyneet teorian tiedon sekä tutkimustulosten summana. Pohdinnassa käyn läpi omia mietteitäni ja esiinnousseita havaintojani rikosseuraamusosalasta sekä sen sosiaaliohjauksesta. Peilaan myös omaa oppimistani sekä ammatillista kasvuaani sosiaalialan kompetensseihin verrattuna (Sosionomi (AMK) Kompetenssit [viitattu 2.9.2020]). Seuraavassa kuviossa (Kuvio 5) on esimerkkejä tekemästäni teemoittelusta.

Kuvio 5. Havainnointi teemoittelusta.

6.6 Tutkimuksen eettisyys sekä luotettavuus

Tutkimuksen eettisyyttä sekä luotettavuutta tukevat kyseessä olevan aihepiirin käsitteleminen ensin teorian kautta. Perehtymällä ensin tieteellisiin materiaaleihin syventää tutkijan näkökulmaa sekä parantaa inhimillistä otetta varsinaisessa haastattelutilanteessa. Eettisyyden varmistamiseksi tutkimuksen toteuttaminen tulee olla suunnitelmallista, jossa pohditaan esimerkiksi haastattelutilanteen vaikutusta tutkittavan tunnetiloihin, varsinkin mikäli tutkimuksen aihepiiri herättää ikäviä muistoja ja kokemuksia tutkittavalle. Luottamuksellisuuden takaamisessa on otettava huomioon vastuullinen litterointi sekä tutkimuksen mahdolliset seuraukset tutkittaville sekä aihepiiriä koskeville organisaatioille. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 19–20.) Opinnäytetyön kokonaisuutta olen pohtinut näiden kyseisten tekijöiden valossa. Tutkimusta ajatellen olen koonnut tämän opinnäytetyön teoriaosuuden ja käsitellyt tutkittavaa aihetta ennen tutkimuksen toteuttamista. Tutkittaville painotettiin tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta sekä tutkimuksen tarkoitusta. Tutkittaville annettiin etukäteen kirjallinen tiedote tutkimuksesta, joka sisälsi myös tietosuojaselosteen. Tutkittavat myös allekirjoittivat suostumuslomakkeen ennen haastattelua. Haastattelutilanteen suunnittelin ennalta ja pohdin mahdollisia muuttujia tilanteessa, sekä niihin reagointia. Haastattelumateriaalin litteroinnin kirjoitin sanatarkasti, josta liitin otteita tutkimustuloksiin lisäämään luotettavuutta. Koska tutkimukseni kohdejoukko oli pieni, tarkoitukseni ei alun perinkään ollut pyrkiä tekemään tilastollisesti tai tieteellisesti pätevää tutkimusta. Tutkimusaineisto oli kuitenkin sisällöltään riittävän laaja luotettavuuden näkökulmasta, perustuen tutkittavien kattaviin kokemuksiin ja näkemyksiin kyseessä olevista aihealueista.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimustuloksessa nousi esille enemmistön kokemukset sosiaalialan työntekijöiden kiireellisyydestä ja tavoittamattomuudesta. Pääosin vangit eivät olleet saaneet sosiaaliohjaukselta tarvitsemaansa tukea ja apua, eikä heidän asioihinsa paneuduttu kaivatulla tavalla. Uusintarikollisuudelta suojaaviin tekijöihin ja vapautumisen jälkeiseen arkeen haastateltavat kertoivat vaikuttavan turvattu talous, asunto sekä uuden sisällön hankkimisen, joka tukisi rikoksetonta elämää.

7.1 Vankilan sosiaaliohjaus vankien kokemana

Tutkimuskysymys: Kuinka vangit kokevat vankilassa saadun sosiaaliohjauksen?

Kahdella tutkittavista oli melko negatiivisia kokemuksia, johtuen tuen saamisen vähydestä ja sen hatarasta laadusta. Yksi tutkittavista oli pääosin hyvinkin tyytyväinen saamaansa kohteluun ja palveluun, joka huokui myös hänen olemuksestaan haastattelun aikana ja näin ollen tuki hänen kerrontaansa. Tutkittavat olivat suurelta osin yhtä mieltä siitä, että erityisohjaajien asenne vankeja kohtaan oli kunnioittavaa ja asiallista, jokseenkin vaihtelevuutta ilmeni vankiloiden kesken. Yksi tutkittavista tunsu aidosti tulleen kuulluksi ja ymmärretyksi, jonka asioiden selvittämiseen erityisohjaaja oli myös sitoutunut ja paneutunut ajan kanssa.

No siis sitä mietittiin, siellä Vilppulassa mietittiin sitä, ja siellä oli kaks erityisohjaajaa ja se toinen hoiti asiat niin ku helvetin hyvin, ja se toinen vähän niinkun sinnepäin. (H1)

No en nyt sanois niinkään et ymmärretty, koska eihän ne, ne nyt vaan kirjottaa rangaistusajan suunnitelmiin miten on edistyny ja se on niinku siinä. (H2)

No joo kyllä se ainaki Vaasan puolella se sosiaalityöntekijä niin, sen kans niinku oli ja meni tosi hyvin kaikki asiat ja tälläset. Sitte tuolla Vilppulan puolella, en mä siihe oikeestaan kerinny ees tutustua. (H3)

Ristiriitaa kahden muun tutkittavan kohdalla aiheuttivat kuitenkin työntekijöiden kannustuksen puute sekä tapaamisten vähyyys heidän kanssaan. Tutkittavat olivat sitä mieltä, ettei erityisohjaajilla ollut aikaa eikä mielenkiintoa paneutua heidän asioihinsa, vaan tekivät vain pakolliset asiat heidän kanssaan. Yksi tutkittavista kertoi saaneensa riittävästi ja säännöllisesti keskusteluapua, usein erityisohjaaja oli myös tullut oma-aloitteisesti pyytämään juttelemaan kanssaan. Tutkittava kuvailikin keskusteluhetkiä mukaviksi, kun sai avautua omista henkilökohtaisista asioista jollekin muulle kuin toiselle vangille.

Joo no enimmäkseen perheasioista jutellu ja sitte vähän niinku omista asioista, semmosista henkilökohtaisista asioista. Se on ollu mukava jutella kun siellä on ollu, jonku muunki kans ku vaan niitten osaston vankien kans. (H3)

Tutkittavat kertoivat, että erityisohjaajia on aivan liian vähän vankien lukumäärään nähden. Toiselle tutkittavalle ei ollut tarjottu apua ongelmallisessa tilanteessa eikä häntä ollut puolustettu lastensa tapaamisoikeusasioissa. Tutkittava koki, ettei työntekijä ollut tehnyt hänelle kuuluvaa työtään, vaan oli ohittanut vangin haastavan tilanteen kokonaan. Yhtä tutkittavaa oli kuitenkin hänen kertomansa mukaan kannustettu ja tuettu yhteydenpitoon läheisten kanssa ja autettu tapaamisten järjestämisessä. Vanki vaikutti olemukseltaan melko tyytyväiseltä saamaansa perhetyön tukeen ja erityisohjaajan kanssa käymiin keskusteluihin perheasioihin liittyen.

No, ainut mikä on ollu niis perhetapaamisissa, sosiaalityöntekijä on niitä hoitanu ja sitte ollu jotai mitä näitä nyt on, isä-lapsi juttuja. (H3)

Nii, mut ei siihen tartuttu niinku milläänlailla et ois voinu puolustaa toista. Noita vankeja on niin paljon, niitä tulee ja menee niin ei ne jaksa. Ne on niin kyllästyneitä siihen hommaan sit siellä. (H2)

Toisen tutkittavan kokemukset olivat olleet hyvin samankaltaisia; hänen mukaansa apua oli hyvin vaikea saada, eikä vankilan sosiaaliohjaus ollut asiakaslähtöistä tai ammattitaitoista. Erityisohjaajia on vankilassa aivan liian vähän, samainen tutkittava painotti. Työntekijät ovat väsyneitä eivätkä he ehdi auttaa ja kuunnella, täsmensi toinen tutkittava. Yhdellä tutkittavista oli kuitenkin todella positiiviset kokemukset vankilan sosiaaliohjauksesta, ja koki saaneensa siitä myös asiakaslähtöistä apua omassa tilanteessaan.

Kyllä se oli niinku semmosta, mitkä oli niinku mulle hyväksi. Et ei ollu semmosta että kaikille samat, et silloin mietittiin et mitkä on mulle hyväksi. (H3)

Tutkimuksessa ilmeni vankien kaipaavan myös konkreettisia toimia heidän elämäntilanteensa auttamiseen. Konkreettiset teot olisivat olleet esimerkiksi taloudellisen tuen myöntämistä, toinen olisi tarvinnut tukea perhesuhteiden ylläpitämiseen sekä koevapausasioiden hoitamiseen. Hänen mukaansa koevapautta järjestäessä erityisohjaajalta ei ollut saanut sitä apua ja puolustamista, mitä hän olisi kaivannut tilanteessa. Tutkittava oli siis pyytänyt erityisohjaajalta apua Koronan vuoksi muuttuneeseen koevapaus tilanteeseensa, mutta ohjaaja ei ollut vangin kertoman mukaan kommentoinut tilannetta ja sivuuttanut avunpyynnön.

Tähän se ei ottanu mitään kantaa, koska se on, ne on häntä ylempiä ihmisiä. Vaikka senhän tehtävä se ois just ollu. Pestään kädet, pois kaikki kaikesta tommosta. (H2)

Yksi tutkittava ilmaisi sosiaalialan työntekijöiden olevan turhautuneita työskentelyyn rikoskierteeseen ajautuneiden asiakkaiden parissa. Kysyttäessä tutkittavilta sosiaaliohjauksen sekä tukitoimien saamisen oikea-aikaisuudesta, he kritisoivat sosiaaliohjauksen myöhäistä puuttumista vangin elämäntilanteeseen.

No ei, jos ne nyt näkee papereista et sulla on 10. kerta, niin eihän ne nyt enää mitään.. (H2)

Nii, no pitäshän ne jo het siinä tuomion alussa niinku et, auttamaan noita että, eihän se nyt riitä jos viimesellä viikolla ne ottaa sut vastaan ja sanoo et ei tälle löydykään mitään tästä sun lähiseudulta. (H2)

Eräs tutkittava kuvaili, ettei erityisohjaajilla ole vaikutusvaltaa oikeisiin asioihin. Kysyttäessä asiaa tarkemmin hän selitti tämän asian sillä, että työntekijöillä on vankilaitoksissa niin kiire ettei heillä riitä aika hoitaa niin monen vangin asioita pitkällä aikavälillä. Vain yksi tutkittava oli saanut omien sanojensa mukaan oikea-aikaisesti sosiaaliohjauksen apua ja tukea vankilaitoksessa. Tutkittava olikin tyytyväinen erityisohjaajan työnjälkeen ja kertoi saaneensa asiakaslähtöistä sosiaaliohjausta, jonka koki tukevan hänen tavoitettaan rikoksettomasta elämästä.

Ei se niinku, sehän niinku esimiehethän loppujen lopuks päättää kaiken, ei se niitten sana paina mitään. Yhtä turhan kans. (H2)

No siis kyllä mä siinä niinku seurasin ihmisiä niinku, niin kyllä ne ois oikeasti niinku tarvinnu, se tuntu niinku se, ei pelkästään se vankeustuomio oo niinku se tai vapaudenmenetys oo niinku se mistä rangaistaan, vaan sua rangaistaan niin että sulta lähtee oikeestaan niinku kaikki oikeudet, ei sulla niinku oo oikeutta enää mihinkään niinku sosi-aali tommosiin niinku palveluihin eikä mitään, et se on niinku täys vitsi oikeesti siellä. (H1)

Kaikille tutkittaville oli tehty vapautumissuunnitelma yhteistyössä erityisohjaajan kanssa. Yhteistyö oli ollut sujuvaa, mutta vankien näkökulmasta melko turhauttavaa. Vapautumissuunnitelman laatimista varten erityisohjaajan tapaamisia järjestettiin muutaman kerran, jolloin pohdittiin vapautumista ja allekirjoitettiin suunnitelmat. Vankeusvangit mielsivät tilanteet pakolliseksi toiminnaksi, jossa ei pohdittu vangin omaa elämäntilannetta juuri hänen tarpeistaan käsin. Heidän mukaansa työntekijät heräsivät vankien vapautumisen järjestämiseen liian myöhään, esimerkiksi asunnon hankintaan tai toimeentulon turvaamiseen. He kokivat, että tämän vuoksi niin moni vanki edelleen vapautui ilman yösjäa tai etuuksien hakemiset jäävät yksin vapautuneen harteille luottaen, että hän osaa tarvittavat hakemukset tehdä. Vangit halutaan vain mahdollisimman nopeaa pois vankilaitoksesta, kuvaili yksi tutkittava vapautumissuunnitelman tekemisestä.

Niin ei mitään, lisää työntekijöitä vaan linnaan. Ei ku se on vaan niin, ei niillä oo aikaa, ei ne kerkiä millään, siellä on niin v*tusti vankeja. Se on vaan kylmä totuus. (H2)

Se oli niinku, aika hätäsesti se hoiti ne. Se oli niinku sillee et kyllä sä nyt vaan lähet sinne koevapauteen. Sit mä olin vaan et okei. (H3)

7.2 Uusintarikollisuuden ehkäisyyn vaikuttavat asiat

Tutkimuskysymys: Mitkä ovat uusintarikollisuudelta suojaavat tekijät?

Tutkittavat nimesivät selkeästi ajatuksiaan uusintarikollisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Tärkeimmiksi asioiksi nousivat yhteiskunnalta tuleva kannustus sekä perusasioiden kuntoon laittaminen jo ennen vankilasta vapautumista.

Ja sen sitte auttas siinä, että tulis sisältöä elämään ja tulis muutenki kaikki, kaikki tuota niin niin, toimeentuloasiat selvillä. (H2)

Haastatteluista ilmeni, että vain yksi tutkittava oli saanut apua toimeentulohakemusten täyttämiseen, jolla turvattiin vapautumisen jälkeen koittaneet laskujen maksamiset kuten vuokrat ja ruokamenot. Taloudellista apua he olisivat toivoneet saavansa esimerkiksi vaatehankintoihin sekä muuhun elämiseen. Taloudellisesti pärjäämisen tutkittava mielsi uusintarikollisuudelta suojaavaksi tekijäksi mutta kuvaili tukien hakemisen turhaksi, koska sitä on hänen mukaansa hyvin vaikea saada. Kaksi tutkittavista kertoi saaneensa toimeentulotukihakemusten täyttämiseen erityisohjaajan sijaan apua omilta läheisiltään. Vaikka toimeentulotukihakemuksen täyttämisesä oli autettu, ei avunsaantia arvostettu kuitenkaan kovinkaan korkealle.

Et kyllä mulla on menny usko noihin et en mä niiltä kyllä enää pyytele yhtään mitään. Et ei se ainakaan niinku kannusta rikoksettomään elämään. (H1)

No joo, ne meni, vaimo ne on hoitanu kaikki tälläset. (H3)

Läheiset kuten oma kumppani sekä lapset nimettiin voimavaroiksi, jotka motivoivat suurelta osin panostamaan normaaliin rikoksettomään elämään. Vain yhtä tutkittavista oli kuitenkin tuettu ja kannustettu yhteydenpitoon läheisten kanssa. Tutkittava oli myös saanut jonkin verran perhetyön apua ja järjestetty perhetapaamisia sekä isä-lapsitapaamisia. Kysyttäessä uskoiko hän kyseisten tukitoimien auttavan rikoskierteen katkaisussa, vastasi tutkittava vakuuttavasti myöntävästi ja täydensi perheen toimivan motivaattorina.

No kyllähän ne on sitä tukenu, ettei lähtis enää uusimaan rikoksia. Et ittellä nyt on suurin se, että yrittäis elää semmosta normaalia elämää on niinku toi perhe ja oma poika. Olis niinkun isänä omalle lapselle. (H3)

Kahta kolmesta ei ollut kannustettu perhesuhteiden ylläpitämiseen tai autettu järjestämään tapaamisia lasten kanssa. Yksi tutkittava ei kuitenkaan itsekään osannut kysyttäessä sanoa, olisiko halunnut tilanteeseensa erityisohjaajan apua.

Noo eei, mitäs tosta, tietäähän sen ny ettei ne sille mitään (naurahtaa), eihän ne tollaseen puutu millään lailla. (H2)

Jokaisella tutkittavalla oli jo valmiiksi asuntoasiat kunnossa, mutta he kertoivat, ettei asiat ole niin hyvin monellakaan vapautuvalla vangilla. Useat vangit tutkittavien mukaan joutuvat lähtemään vapauteen ilman asuntoa, koska asioiden järjestäminen on aloitettu vankilassa aivan liian myöhään. Tutkittavat kertoivat kuitenkin, että nykyään on entistä helpompi saada esimerkiksi asuntolapaikka tai tukiasunto, jotka ovat suunnattu nimenomaan rikosseuraamusasiakkaille. Hyvänä puolena he pitivät menettelyssä sitä, ettei niin monen tarvitsisi vapautua taivasalle, mutta huonona asiana joutumista osaksi rikoksiin taipuvaisien yhteisöä.

Mutta on paljon semmosiaki vankeja, joilla ei oo asuntoa niin ei ne sitä ees järjestä niinku vaikka niitten tehtävä ois auttaa ettimään asuntoa. Suurin osa sieltä lähtee ilman kämpppää kuitenkin, ilman tukiasuntoa tai mitään. (H2)

..sitte jotain, joku tämmönen asuntolapaikka, missä on muitaki venkuiloita, mikä ei hirveesti niinku mun mielestä oo hyvä juttu, että pistetään suoraan vankilasta semmoseen paikkaan mutta siis ei nyt tarvi ainaakaan enää taivasalle jäädä niinku joskus ennen. (H1)

Jokainen tutkittava oli saanut vankilassaoloaikanaan kuntoutusta oman toimintakykynsä vahvistamiseen. Kaksi kolmesta tutkittavasta oli sitä mieltä, ettei kuntoutus ollut kuitenkaan osoitettu juuri hänen tarpeilleen sopivaksi. Kuntoutusta tutkittavat luonnehtivat henkisesti raskaaksi, mutta kokivat sen pääosin positiivisena asiana ja tukevan uusintarikollisuuden ehkäisyä. Kaksi tutkittavista olivat saaneet päihdekuntoutusta ja yksi tutkittava oli käynyt vihahallintakurssin. Enemmistö kertoi, ettei kuntoutusta ollut suunniteltu tilannekohtaisesti eivätkä näin olleet saaneet kuntoutuksesta tarvitsemaansa apua. He jopa kokivat, että kuntoutukseen pakotetaan tai vankilaitoksella ei ollut tarjota itselleen sopivaa muuta kuntoutusvaihtoehtoa. Toinen heistä kertoi myös kaivanneensa kuntoutukselta intensiivisempää ja henkilökohtaisempaa luonnetta.

Mutta tuota niin, eipä siinä ollu mitään uusia juttuja. Et mä oon ollu kaks kertaa päihdekuntoutuksessa täällä siviilin puolella, et ei niillä oo oikeen niinku mitään tarjota ainakaan mulle, mutta mä nyt kävin kun ei muutaakaan tekemistä ollu. (H1)

No eihän se nyt hyödytä, milläs lailla se nyt hyödyttäis kun eihän se nyt, jos sä istut vaikka vuoden tuomion, niin ethän sä ees siinä kerkiä avaamaan jos sä tiedät jo valmiiks mistä sun päihderiippuvuudet johtuu, jos

sä oot käsitelly niitä jo niin pitkälle, jos sä meet jonkun uuden ihmisen kanssa niitä käsittelemään, ei se vuosi riitä siihen. Niin sä käyt ne pakolliset kurssit vaan ja se on siinä. (H2)

Kyllä siitä on ollut, että siinä aika hyvin mietitään niitä asioita, että mistä ne asiat on johtunu ja mikä niihin on johtanu sitte. H3

7.3 Vapautumisen jälkeistä arkea tukevat tekijät

Tutkimuskysymys: Mitkä asiat tukevat vapautumisen jälkeistä arkea ja omaa toimijuutta?

Vapautumisen jälkeistä arkea tukevia tekijöitä oli tutkittavien vaikeinta nimetä tässä tutkimuksessa. Vankilasta vapautumisen jälkeisen elämän sujuvuuteen kuvattiin vaikuttavan taloudellisten asioiden järjestäminen sekä henkilöllisyystodistuksen hankkiminen. Jokainen tutkittava painotti arkeensa ja omaan toimijuutensa liittyvän vahvasti toimeentuloasioiden selvyys, joka vaikuttaa tutkittavien mukaan omaan pärjäämiseen sekä motivaatioon rikoksettomasta elämästä. Yksi tutkittava avasi asiaa kertomalla, että vankilassaoloaikana voi menettää aivan kaiken ja on todella aloitettava aivan alusta, jolloin taloudellisen tuen saaminen on merkittävä tekijä omassa pärjäämisessä.

Meni tuossa vankila-aikana nii parisuhteet ja koko omaisuus meni ja tälle, et ois saanu kun ei ollu kunnolla edes vaatteita et ois pitäny saada niinku ne saada ostettua. Et ei sillä kahella ja puolella sadalla mitään vaatteita ostella, kun pitäis jotain syödäki ja tälle. Et se meni vähän niin ku, se vähän jurppi siinä. (H1)

Vankilassaoloaikana vankien omaa toimijuutta oli tuettu erilaisin menetelmin kuten psykososiaalisen tuen avulla. Psykososiaalista tukea sekä perhetyön tukea saanut vanki arvosti saamaansa palvelua ja koki palveluiden olleen oikea-aikaisia hänen tilanteessaan. Toinen tutkittavista oli saanut keskusteluapua päihdetyöntekijältä, mutta ei kokenut sen antavan hänelle paljoakaan uusia eväitä tulevaisuuteen aieman päihdekuntoutustaustansa vuoksi.

Mutta tuota niin, eipä siinä ollu mitään uusia juttuja. Et mä oon ollu kaks kertaa päihdekuntoutuksessa täällä siviilin puolella, et ei niillä oo oikeen

niinku mitään tarjota ainakaan mulle, mutta mä nyt kävin kun ei muuta-
kaan tekemistä ollu. (H1)

Vankilan työtoiminta nousi yhdeksi elämänhallintaa ja vapautumisen jälkeistä rikok-
setonta arkea tukevaksi tekijäksi. Kaksi tutkimukseen osallistunutta olivat osallistu-
neet työtoimintaan, jonka he kokivat positiivisena asiana elämänhallinnan tukemi-
sen näkökulmasta, mutta sitä paheksuttiin liukuhihnamaisuutensa ja yksinkertaisu-
tensa vuoksi. Työtoiminta oli tuonut yhden tutkittavan mukaan rutiinia ja rytmiä sekä
erilaista sisältöä vankila-arkeen.

No kyllä se yleensä menee sillee, et sinne mennään mihin osotetaan.
Kyllä ne on aika niinku semmosia palikkatehtaita mitä siellä on, et eipä
niissä oo hirveesti niinku, et ei ne mitään rakettitiedettä oo et kilometri-
tehtaita tai tämmösiä. (H1)

Vaikka elämänhallintaan liittyviä tekijöitä oli hankalampi tutkittavien selkeämmin ni-
metä, haastatteluiden läpi tästäkin aiheesta kuului asiakaslähtöisyys selkeästi läpi;
toinen ajatteli elämänhallintaansa tukevan harrastustoiminnan, yksi tutkittavista ni-
mesi elämänhallintaa suojaavaksi tekijäksi päivätoiminnan ja yksi taas pohti opiske-
lupaikan löytämisen hänelle toimivaksi asiaksi. Kysyttäessä miten vankilassa va-
pautumisen valmistelua tulisi kehittää, että se tukisi mahdollisimman hyvin yhteis-
kuntaan palaamista sekä elämänhallintaa, osoittautui vaikeimmaksi kysymykseksi
haastattelun aikana. Tutkittavat pysähtyivät kunnolla miettimään vastauksiaan ja
yksi nimesi omatyöntekijän, joka voisi mahdollistaa asiakaslähtöisen ja pitkäjäntei-
sen työskentelyn ammattilaisen ja vangin välillä. Yksi tutkittava ei osannut nimetä
suoraan kehitysehdotuksia, mutta hänen haastattelukerrontansa perusteella kehit-
täminen olisi voinut liittyä omatyöntekijä-malliin. Yksi tutkittavista kertoi kaivan-
neensa sosiaaliohjaukselta ja vapautumisen valmistelulta enemmän tulevaisuuden
järjestämiseen ohjausta esimerkiksi opiskelupaikan etsimisen kautta.

Niin ja myös se että tuettais johonki, kun edes harrastuksiin ei myön-
netty niin ku yhtään mitään. Niin, tommosia niinku ne nyt ei hirveesti
niinku vaatis, et tollasissa niinku erityistapausissa vois joitain pientä
myöntää, mutta ei niinku. (H1)

No omalle kohalle ois ollu semmonen aika tärkeä et oltais niinku mietitty
mulle joitain opiskeluasioita ja semmosia niinkun et ois perusasiat kun-
nossa, kun pääsee sinne vapauteen. (H3)

Et ois kaikki valmiina, asunnot ja joku paikka, vaikka joku päivätoiminta esimerkiks. (H2)

Jaa a.. (tauko) No en osaa, kai siihen pitäis olla joku omatyöntekijä, joka jaksais perehtyä sitte, niinku pelkästään siihen. (H2)

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli saada tietoa vankilan sosiaaliohjauksesta vankien näkökulmasta ajateltuna. Tutkimustuloksia peilaan opinnäytetyön teoriaosuudessa käsiteltyihin asioihin sekä sitä kautta käsitellen myös tutkimuskysymyksiäni tutkimustulosten pohjalta.

Kaikilla tutkimukseen osallistuvilla oli kokemusta vankilan sosiaaliohjauksesta, kahdella tutkittavalla runsaammin ja yhdellä tutkittavalla niukemmin. Tutkimustulosten pohjalta voi vaivatta luoda johtopäätöksen siitä, että tutkittavat kaipasivat vankilan sosiaaliohjaukselta pitkäjänteisyyttä, joka alkaisi heti vankilaan saapuessa ja ylttäisi vapautumisen valmisteluun saakka. Säännöllisen tuen intensiivisyys varmistaisi laadukkaamman tuen tarjoamisen, vapautumisen valmistelun ja helpottaisi tulevaisuuden perusasioiden kuntoon laittamista. Kiireettömämpi ja omistautuvampi työote heijastuisi suoranaisesti uusintarikollisuuden ehkäisyyn sekä vangin vapautumisen jälkeisen arjen sujumiseen.

Tutkittavat ilmaisivat haastattelussa ajatuksiaan ja tunteitaan vankilassa saadusta sosiaaliohjauksesta selkeästi. Sosiaali- ja terveysministeriön (Sosiaalityö, [viitattu 4.9.2020]) mukaan asiakas tulisi kohdata aina arvokkaasti motivoiden muutokseen laadukkaammasta elämästä. Sosiaaliohjauksen tulisi olla kattavaa, koko asiakkaan elämänpiirin huomioonottavaa palvelua, jossa tuetaan ja ohjataan häntä tilanteen vaatimalla tavalla. Tämä ei kuitenkaan ollut tutkimustuloksien mukaan toteutunut vankilan sosiaaliohjauksessa. Haastattelun aikana paljastui pettymys vankilan sosiaaliohjauksesta, vaikka tutkittavat kokivat myös ymmärrystä henkilökuntaa kohtaan. Vangit näkivät asian niin, ettei sosiaalialan työntekijöillä vain ollut tarvittavia resursseja paneutua työhönsä kunnolla, eli heidän mukaansa ei välttämättä ollut kyse työntekijän motivaatiosta tai halusta tehdä työtään paremmin. Haastattelussa kerontojen sävyt olivat tiukkoja, mutta kuitenkin suopeita ja kepeitä. Erityisohjaajien vähyydestä verrattuna vankien määriin ja tästä koituvan kiireellisyyden vuoksi syntyi selvästi ikäviä kokemuksia ja välinpitämättömyyden tunteita tutkittaville. Haastattelun aikana pystyin aistimaan pettymyksen sekä tuohtumuksen ilmapiiriin, josta voi päätellä, että intensiivisempi tuki olisi ollut tutkittaville todella tärkeä. Työntekijöiden kiireellisyyden ja puutteellisen ohjauksen vuoksi tapaamisaikoja vangit eivät enää

varailleetkaan erityisohjaajille, jolloin luottamuksellista suhdetta sosiaalialan työntekijöihin ei koskaan päässyt syntymään. Ammattitaidottomuuden kokemus juontui työntekijän petetyistä puheista, joka johti siihen ettei tutkittava yleisestikään enää luota sosiaaliviranomaisiin. Kiireestä huolimatta asiakkaan tulisi pystyä luottamaan viranomaisen sanaan.

Sipilän (1986) mukaan asiakastyö voidaan jakaa kolmeen eri osa-alueeseen, jotka voivat kuitenkin limittyäkin keskenään; byrokratiatyöhön, palvelutyöhön sekä psykososiaaliseen työhön. Raunio (2009) kertoo työmuotoon vaikuttavan asiakkaan ja ammattilaisen vuorovaikutussuhde. Rikosseuraamusasiakkaiden parissa käytettävän työmuodon tulisi keskittyä psykososiaalisuuteen terapeuttisen ja korjaavan luonteensa vuoksi (Heinonen 2007). Tutkimustuloksista selvisi, että tutkittavista enemmistön mielestä vankilan sosiaaliohjaus oli liukuhihnatyötä, joka painottuu byrokraattisten ja pakollisten asioiden hoitamiseen kuten erilaisten hakemusten täyttämiseen tai tapaamispäivien varaamiseen. Esimerkiksi vapautumissuunnitelman teon jokainen tutkittava koki vain byrokraattiseksi menettelyksi, joka ei tue pitämällä tähtäimellä vapautuvan vangin yhteiskuntaan integroitumista. Vapautumisen valmistelun tulisi kuitenkin sisältää kattavan palvelutarpeenarvioinnin yhteistyössä sosiaalialan työntekijän sekä vangin kesken, jossa määritellään tarkoin tarvittavat tukitoimet sujuvan vapautumisen jälkeisen arjen mahdollistamiseksi (Vapautuminen valmistelu 2019).

Tutkimustuloksien pohjalta nousi havainto, että vangit olisivat kaivanneet henkilökohtaisempaa psykososiaalista tukea sekä laajempia osa-alueita koskevia konkreettisia tekoja heidän elämäntilanteensa helpottamiseksi. Tämä havainto tukee johtopäätöstäni intensiivisemmän sosiaaliohjauksen tarpeellisuudesta. Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luomiseksi sekä asiakkaan muutoksen mahdollistamiseksi tapaamiset vankeusvangin kanssa tulisi aloittaa jo vankeustuomion alkuvaiheessa. Tutkimustulokset kertoivat, että erityisohjaajat nähdään vankien silmin lähinnä sihteerinkaltaisina paperinpyörittäjinä, joilla ei ole päätösvaltaa tärkeissä asioissa. Välinpitämättömän kohtelun vuoksi suurin osa tutkittavista lokeroi voimakkaasti itsensä vangin tai rikollisen leiman alle, koska heistä huokui arvottomuus sekä väärinkohdelluksi tulleen osa vankilassa saadun sosiaaliohjauksen toimesta. Tä-

mänkaltainen leimaantumisen tapahtuu kuitenkin yleensä yhteiskunnan tai ulkopuolisten toimijoiden puolesta, joka saattaa rajoittaa leimattua henkilöä saavuttamaan tavoittelemiaan asioita kuten työpaikkaa taikka asuntoa (Mielenterveystalo, [viitattu 4.9.2020]).

Pohtiessani tutkimustuloksia uusintarikollisuuden ehkäisyssä voi tutkittavien kokemusten pohjalta tehdä johtopäätöksen, että vankeusvangit tarvitsevat moninaista apua ja tukea. Vangin tilanteeseen tulisi perehtyä aina tapauskohtaisesti oikeanlaisien tukitoimien löytämiseksi. Tutkimustulokset tukevat sosiaalisen kuntoutuksen (Sosiaalityö, [viitattu 4.9.2020]) merkitystä vankilatyössä, jolla vahvistetaan yksilön selviytymiskeinoja arjessa ja tuetaan rikoksettomaan elämään. Sosiaalisessa kuntoutuksessa otetaan huomioon koko asiakkaan elämäntilanne ja lähtökohtana on aina yksilöllinen kuntoutustarve. Vankilaolosuhteissa tämä voi siis tarkoittaa sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä tai kursseille osallistumista. Paras mahdollinen lopputulos saavutetaan yhdistämällä erilaisia toimintoja. (Toiminnot 2019.) Tutkimustulosten mukaan vangit kokivat taloudellisen toimeentulon turvaamisen ja oman perheen motivoivan rikoksettomaan elämään. Yhteiskunnalta varmistettu toimeentulo loisi luottamusta omaan pärjäämiseen ja asioiden hoitamiseen, oman perhe kasvat-
taa mielikuvaa tavallisen arjen elämiseltä. Yhteiskunnalta tuleva muu kannustus voi maannuttaisi selkeästi vapautuvia vankeja ja toisi yhteenkuuluvuuden tunnetta niin sanottuihin tavallisiin kansalaisiin, pois rikollisen leimasta. Kannustus voisi olla jonkinlaisen sisällön tuottamista vapautuvan vangin elämään, joka taas ohjaisi häntä normaaliarjen pariin. Omaan itseensä luottaminen, omiin taitoihinsa uskomisen sekä koko ajatusmaailma rikoksettomasta elämästä vaatii pitkän prosessin, johon vangit kaipaavat tukea jo vankilassa. Yhtä tärkeää on tuen jatkuminen vapautumisen jälkeen, joka olisi suunnitelmallisesti mietitty ja harkittu jo vankilassa. Vapautuneen vangin ei tarvitsisi vapauduttuaan joutua tyhjän päälle ja pahimmassa tapauksessa ajautua vanhoihin rikospiireihin, vaan hän voisi turvallisin mielin suunnata katsettaan tulevaisuuteen. Kaikki tutkittavat olivat saaneet kuntoutusta ja yksi sen lisäksi työtoimintaa, jotka tutkimustulosten perusteella koettiin positiivisena asiana ja tukevan rikoksetonta elämää. Kuntoutusvaihtoehdoista valtaosa tutkittavista olisi kuitenkin kaivannut monipuolisempaa valikoimaa, jolloin olisi mahdollistettu yksilö-

kohtainen tuen saanti. Tutkimustulokset kertovat selkeän viestin siitä, kuinka nimenomaan vahvempi psykososiaalisen tuki olisi auttanut selkeyttämään omaa ajatusmaailmaa sekä toimintatapoja mittavammin.

Tutkimustuloksista pystyi myös päättämään, että erityisohjaajien hanakampi puuttuminen vangin haasteisiin olisi ollut paikallaan. Vangit eivät välttämättä hahmottaneen omaa tilannettaan kokonaisvaltaisesti tai eivät kyenneet puolustamaan omia oikeuksiaan esimerkiksi lasten tapaamisasioissa. Tämän vuoksi erityisohjaajien olisi ollut merkittävää tuoda omaa ammatillista osaamistaan ja ulkopuolisen näkemystä tilanteisiin. Yhdestä tutkittavasta aisti tuntemuksen kuinka tutkittava oli jätetty yksin haastavien tilanteidensa kanssa. Tutkimustulokset kertoivat selkeästi, kuinka kaksi kolmesta tutkimukseen osallistuneista vangeista kokivat olevansa liian vaikeita tapauksia tai eivät olisi avun tarjoamisen arvoisia. Sosiaalialan työntekijöiden tulisi nimenomaan voimaannuttaa asiakasta, joka jäi tutkimustulosten perusteella vajanaiseksi ja loi näin myös epäluottamusta alamme palveluita kohtaan.

Viimeisenä tutkimuskysymyksenä oleva vapautumisen jälkeisen arjen hallintaa tukevat asiat sekä oma toimijuus tuntuivat tutkittavilla olevan haastavampia sanoittaa ja nimetä suoraan. Tutkimustulokset paljastivat, että tutkittavat mielsivät uusintarikollisuuden ehkäisyn sekä elämännhallinnallisten tekijöiden kulkevan hyvin pitkälle käsikädessä. Jokainen tutkittava piti erittäin tärkeänä, että perusasiat tulee varmistaa ja hoitaa kuntoon ennen vapautumista. Tutkittavien mukaan nämä perusasiat tarkoittavat taloudellista vakautta, asuntoa ja sellaisen elämänsisällön hankkimista, joka tukee rikoksetonta elämää ja vahvistaa arjessa toimimista. Vankilatuomioiden taustalta paljastuu usein yhteiskunnallisia ongelmia kuten syrjäytyneisyyttä, koulutautumattomuutta, työttömyyttä sekä erilaisia riippuvuuksia, jotka ovat johtaneet oman toimijuuden sekä toimintakyvyn alenemiseen. Vankilan tehtävänä onkin kohentaa niitä osa-alueita, jotka tuovat haasteita vangin elämäntilanteen. Ratkaisuja voi löytyä työ- ja toimintakyvyn vahvistamisesta tai sosiaalisten ja terveydellisten voimavarojen tukemisesta. (Luomala 2009.)

Tutkimustulosten perusteella tutkittavat olivat tuomion aikana osallistuneet toimintakykyä vahvistaviin toimintoihin. Tutkittavat muistelivat näitä toimintoja pääosin hyvänä asiana, vaikkakin vankilan työtoimintatarjonnan tulisi olla tulosten perusteella joko laajempia tai ainakin sovellettavissa sen mukaan, mikä on vangin osaamistaso

tai mielenkiinnon kohteet. Tällä tavoin vanki voisi syvällisemmin kehittää omaa osaamistaan, joka taas tukisi hänen elämänhallintaansa vapautumisen jälkeen merkittävästi ja toisi töiden tai opiskeluiden saralta valinnanvaraa ja kaivattua sisältöä elämään. Johtopäätöksenä voi kuitenkin todeta, että vankien elämänhallintataitoja on tuettu ja vahvistettu vankilassaoloaikana. Seuraavaan taulukkoon (Taulukko 6) on koottu keskeiset johtopäätökset tutkimustuloksista.

<p>Sosiaaliohjaus</p>	<p>Erityisohjaajia vankiloissa liian vähän vankien lukumäärään suhteutettuna.</p> <p>Sosiaaliohjaus byrokraattista psykososiaalisuuden sijaan.</p> <p>Epätasa-arvoisuus tuen tarjoamisessa rikoskierteeseen joutuneiden ja ensikertalaisten kesken.</p>
<p>Uusintarikollisuuden ehkäisy</p>	<p>Palvelutarpeen arviointi heikkolaatuista.</p> <p>Riittävä taloudellinen tuki yhteiskunnalta motivoi sekä oma perhe.</p> <p>Pitkäjänteinen ja asiakaslähtöinen kuntoutus tuomion aikana.</p>
<p>Vapautumisen jälkeinen arki ja oma toimijuus</p>	<p>Tuen jatkumisen varmistaminen kotikunnassa; yhteistyö vankilan ja kunnan välillä tiiviimpää.</p> <p>Elämänsisällön hankkiminen vapautumisen jälkeiseen arkeen.</p> <p>Perusasioiden kuntoon laittaminen ennen vapautumista.</p>

Kuvio 6. Keskeisimmät johtopäätökset.

9 POHDINTA

Opinnäytetyöni teoriaosuuteen olen kattavasti kerännyt tietoa erilaisista lähteistä, jotka käsittelevät ja liittyvät vankeinhoitoon, rikollisuuteen sekä sosiaaliohjaukseen ja sosiaalityöhön. Haastatteluaineistoa olen käynyt läpi opinnäytetyön teorian tiedon ja siitä nousseiden havaintojeni kautta. Teoriaa käsitellessäni minulle syntyi hyvin positiivinen ja luottavainen kuva vankilan sosiaaliohjauksesta. Lukemieni lähteiden mukaan vankeja tuetaan monin erilaisin tavoin päämääränä katkaista rikoskierte antamalla vangille eväitä palatakseen takaisin yhteiskuntaan mahdollisimman mutkattomasti.

Haastatteluiden jälkeen mieleeni alkoi kuitenkin syntyä mielikuva, ettei vankilan sosiaaliohjaus olekaan niin syvällistä ja vangin toimintakyvyn sanelemaa, kuin mitä teorian tiedon pohjalta olin ensin ajatellut. Tutkimuksen edetessä tein havaintoja vankilan sosiaaliohjauksen keskittyvän enemmän potentiaalisempiin asiakkaisiin ja yksinkertaisiin nopeisiin ratkaisuihin. Tukea tuntuivat saavan helpommin niin sanotusti kevyemmät tapaukset, joilla katsotaan vielä olevan toivoa. Rikoskierteeseen joutuneille ja niin sanotuille elämäntaparikollisille ei riitä vankilan sosiaaliohjauksessa resursseja, vaan heidät on ohitettava priorisoidessaan työtehtäviä. Välinpitämätön suhtautuminen ammattilaisten puolesta lyö lyötyä vielä enemmän maahan, juuri silloin kun he eniten tarvitsisivat kannustamista ja uskon luomista itseensä. Vankisosialityön tulisi olla laadukasta kattavien palveluiden ansiosta, joita on luotu nimenomaan vankien tarpeista käsin.

Sosiaaliohjausta pitäisi myös olla saatavilla keskusteluiden muodossa aina tarvittaessa, jossa yhdessä voitaisiin miettiä vangin elämäntilanteeseen sopivia työkaluja erityisohjaajan kanssa. Heidän tarpeensa ja tilanteensa ovat useasti mutkikkaampia ja aikaa vievämpiä, joten heitä ei ole yksinkertaisesti ole aikaa auttaa. Mietin jopa sitä, että ovatko sosiaalialan työntekijät kangistuneet kaavoihinsa ja menettäneet uskonsa ihmisen mahdollisuuteen muuttua. Haastatteluista läpikäydessäni miellän kuitenkin, että syy löytyy nimenomaan puuttuvista resursseista kuin uskon puutteesta. Varsinkin ennen haastatteluista myös vankilaitoksia vavisuttanut Koronapandemia loi paineita työntekijöille, koska palveluprosessit sekoittuivat eikä kukaan tiennyt ennalta-arvaamattomassa tilanteessa, miten tulisi toimia. Haastatteluissa

myös tutkittavat pohtivat ja kertoivat Koronan vaikuttaneen vankiloiden toimintatapoihin ja sitä kautta myös sosiaaliohjaukseen.

Kuitenkin minulle jäi yleinen mielikuva haastatteluiden pohjalta siitä, että niitä vankeja, joilla rikokseton elämäntapa nähdään olevan helpommin toteutettavissa ja joiden ongelmat eivät ole vielä niin kovin kasautuneita, ajatellaan vankeinhoidossa kannattavimmiksi autettaviksi. En epäile, etteikö kiireellinen aikataulu vaikuttaisi suurelta osin, mutta mielestäni moniongelmaisista ei saisi kuitenkaan sivuuttaa ja jättää heitä syrjään. Kuten yksi tutkimukseen osallistujista ehdottikin, olisi omatyöntekijä työskentelytavalle tarvetta myös vankilaitoksissa. Olen tästä samaa mieltä ja pidän ehdotusta erittäin hyvänä. Varsinkin vangin sosiaaliset suhteet tulisi ottaa vakavammin huomioon erityisohjaajan kanssa käydyissä keskusteluissa ja kannustaa vankia yhteydenpitoon perheeseen ja muihin läheisiin. Myös ristiriitatilanteissa olisi helpompaa toimia, koska olisi jo valmiiksi perehtynyt vangin elämäntilanteeseen. Muuttuvat tilanteet voivat johtaa esimerkiksi siihen, että työntekijän tulee ottaa yhteyttä läheisiin lasten tapaamisoikeusasioissa, mikäli niissä on erimielisyyksiä vanhempien kesken.

Pohdittuani kuitenkin lisää haastattelumateriaaliani ja muistellessani haastatteluiden tunnelmaa sekä tutkittavien elekieltä mietin, oliko tämä avun vaikea saatavuus paljolti myös heidän omasta asenteestaan kiinni. Mikäli vanki oli saanut aiemmin välinpitämättömää kohtelua tai tuen tarve olisi ollut suurempaa mitä oli saanut voi johtaa siihen, että negatiivinen mielikuva ottaa vallan ja tyrmää koko vankilan toiminnan alusta pitäen. Monet pettymykset muiden viranomaisten kanssa yhdistetään helposti jatkossa myös muihin saman alan viranomaisiin, jolloin koko asetelma on lähtökohtaisesti jo tuomittu. Vanhat erheet palveluiden saamisessa ja ikävät kokemukset ovat asioita, mitkä tulisi käydä läpi työntekijän kanssa ja antaa mahdollisuus uuteen alkuun myös sosiaaliohjauksen kanssa. Tämä kuitenkin vaatisi runsaasti lisäresursseja vankilaitoksen puolesta. Mielestäni kuitenkin kiireellisyyden piikkiin kukaan ei voi kaikkea laittaa, vaan sanotut lupaukset täytyy pystyä myös pitämään, jotta luottamuksellinen suhde asiakkaaseen on mahdollista syntyä. Haastatteluiden perusteella tutkittavat yrittivät kuitenkin olla ymmärtäväisiä, koska tiedostivat työntekijöiden kasautuneet aikataulut. Heidän äänistään kuitenkin kuului läpi pettymys,

jota naurahduksilla yritettiin peitellä tai selittelyillä, että ennenkin on tottunut pärjäämään yksin. Tämä on todella surullista, koska haastatteluiden pohjalta sain mielikuvan, että sosiaaliohjaus on kuitenkin silloin erittäin hyvää, kun erityisohjaaja kykenee vangin asioihin paneutua. Tällaisen mielikuvan itse sain pohdittuani haastattelutuloksia teorian tietooni nähden.

Yhteiskuntaan integroitumista helpotetaan vapautuvan vangin tulevaisuuden jäsentämisellä vapautumissuunnitelman avulla, joka auttaa vankia sopeutumaan normaaliarkeen mahdollisimman hyvin. Vapautumissuunnitelmassa on pohdittu ja turvattu vangin perusasiat kuten asuminen, toimeentulo ja työ- tai opiskelupaikka. Nämä asiat taas tukevat vapautumisen jälkeistä elämänhallintaa ja ehkäisevät rikosten pariin ajautumista. Vankeustuomion saaneen henkilön on haasteellista integroitua takaisin yhteiskuntaan saamansa sosiaalisen leimautumisen ja yleisten ennakkoluulojen vuoksi, mutta usein taustalla on lisäksi muita haasteita, jotka ovat vaikuttaneet jo alun perin myös rikollisuuteen päätymiseen. Näiden haasteiden tai käytösmallien muuttamiseksi tarvitaan intensiivistä ja pitkäaikaista sosiaaliohjausta, jotta vangilla olisi mahdollisimman hyvät edellytykset muuttaa elämänsä suuntaa paremmaksi vapautumisen jälkeen.

Koen itse kenties suurimmiksi haasteiksi vankien ajatus- sekä käytösmallien muuttamisen, toiminnallisten riippuvuuksien katkaisemisen pysyvästi sekä vastuun kantamisen omista teoista ja elämästä. Näiden monisäikeisten haasteiden purkaminen on pitkän työskentelyn tulosta, joka vaatisi mielestäni ehdottomasti aukottomampaa yhteistyötä sen kunnan sosiaalihuollon kanssa, johon vanki vapautuu. Kunnan sosiaalihuollon kanssa tehtävä yhteistyö jo ennen vapautumista voisi madaltaa kynnystä huomattavasti avunpyyntöä ammattilaisilta. Edes joskus aiemmin nähdyt kasvot tai edes äänen kuuleminen voisi mielestäni olennaisesti helpottaa hakeutumista tuen ja mahdollisten muiden palveluiden piiriin, mikäli vanki olisi käynyt jo vaikka lomilla tutustumassa vertaistukiryhmiin tai jutellut sosiaaliohjaajan kanssa puhelimessa. Nämä pienet asiat voisivat kenties olla niitä ratkaisevia siinä kohtaa, jos kaikki ei menekään mallikkaasti vapauduttua ja vaadittaisiin puuttumista. Kunnan sosiaalihuolto voisi auttaa jo ennen vapautumista etsimään sopivaa ja mielekästä työtä tai opiskelupaikkaa, joka taas tukisi kaivattua asiakaslähtöisempää palvelua

sosiaalihjaukselta. Haastatteluiden perusteella ajattelisin myös vankien arvostavan tuen jatkumisen varmistamista sen kunnan sosiaalipalveluiden kanssa, johon hän tulee asettumaan, koska elämänhallinnan tukemisen ja rikoskierteestä irti pääsemisen vangit ajattelivat hyvin laajana pakettina. Ajattelen, että näissä onnistuminen vaatisi nimenomaan pitkäjänteistä työskentelyä, jossa mukana rinnalla kulkee sosiaalialan ammattilainen. Asiakslähtöisyys, omistautuneisuus ja pitkäjänteisyys tuntuivatkin nousevan päällimmäisiksi ja ratkaiseviksi tekijöiksi, kun sosiaalihjauksen työskentelyä pohti vankien näkökulmasta. Vankilan sosiaalihuolto tarvitsee tutkimukseni perusteella organisaatiomuutoksia sekä resursseja lisää, jotta mielikuva myös vangeille saataisiin luotettavammaksi, vitsinä olemisen sijaan.

Opinnäytetyön ja siihen liittyvän tutkimuksen tekeminen on kasvattanut ammatillista osaamistani hyvin kattavasti. Opinnäytetyön pitkäjänteisyyden vuoksi olen harjaantunut projektinomaisessa työskentelyssä ja se on lisännyt valmiuksiani pitkäkestoi- seen asioihin pureutumiseen. Sosiaalialan kompetensseihin (Sosionomi (AMK) Kompetenssit [viitattu 2.9.2020]) peilattuna tämän työn luominen on ollut itselleni monellakin tavalla opettavainen kokemus. Tutkimuksellinen osaamiseni on parantunut sekä kiinnostukseni on herännyt kehittämistyötä kohtaan valtavasti havaittuani epäkohtia palvelujärjestelmässä tutkimukseni myötä. Palvelujärjestelmä- sekä asiakastyön osaamiseni on siis syventynyt huomattavasti opinnäytetyön tekemisen jälkeen, koska koen hahmottavani rikosseuraamusalan organisaation sekä siihen liittyvien yhteistyötahojen vaikutuksen selkeämmin suhteessa asiakkaan näkemyksiin palvelun laadusta. Opinnäytetyön aikana ymmärsin ennaltaehkäisevän työn mittavat vaikutukset sekä sen painoarvon asiakkaan elämäntilanteeseen sekä koko tämän elämänkaareen. Ymmärsin myös, kuinka omistautuvaa ja kattavaa korjaavan työn tulee olla, jotta sillä olisi toivotut tavoitteelliset muutosmahdollisuudet asiakkaan haasteisiin. Asiakastyössä onnistunut kohtaaminen on tapahduttava stigmojen tai diagnoosien ulkopuolelta, kunnioittavan ja arvokkaan asiakassuhteen luomiseksi ja parempien lopputulosten saavuttamiseksi niin sosiaalialan ammattilaisen kuin asiakkaankin näkökulmasta.

LÄHTEET

A 30.4.2015/548. Valtioneuvoston asetus vankeudesta.

Arki, arvot ja etiikka – sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet, 2017. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta 2013-2016.

Arvot ja strategia. 29.1.2020. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos (Rise). [Viitattu 2.4.2020]. Saatavana: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>

Danielsson, P. & Komulainen, P. 27.11.2019. Rikollisuus edellisvuoden tasolla, varkaudet vähentyneet selvästi. [Verkkosivu]. Helsinki: Helsingin yliopisto. [Viitattu 9.7.2020]. Saatavana: <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/talous-yhteiskunta/rikollisuus-edellisvuoden-tasolla-varkaudet-vahentyneet-selvasti>

Danielsson, P., Lehti, M., Suonpää, K., Näsi, M., Niemi, H., Fagerlund, M., Ellonen, N., Kaakinen, M. & Saarikkomäki, E. 2019. Rikollisuustilanne 2018: rikollisuuskehitys tilastojen tutkimusten valossa. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Helsingin yliopisto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. [Viitattu 9.7.2020]. Saatavana: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/307111/Katsauksia_36_Rikollisuustilanne_2018_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Harrikari, T. & Westerholm, K. 2014. Kriminaaliteydestä rikosseuraamukseen: suomalaisen rikollisuuteen kohdistuvan sosiaalisen työn muutoksia 1960-luvulta nykypäivään. Teoksessa: H. Linderborg, M. Suonio & T. Lassila (toim.) Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014, 48-69.

Hautala, S. & Kaarakka, O. 2018. Vankilasta vapautuminen sosiaalisen kuntoutuksen haasteena. Teoksessa: J. Lindh, K. Härkäpää & K. Kostamo-Pääkkö (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Turenki: Hansaprint Oy, 318-341.

Heinonen, H. 2007. Kohti syvempää ymmärrystä sosiaalityössä: tutkiva ja arvioiva työote sosiaalityöntekijöiden jäsentämänä. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 16/2007.

Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hypén, K. 2002. Riski- ja tarvearviot rangaistusajan suunnittelun apuna. Teoksessa: M. Salminen & K. Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Tietosanomaa Oy. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002, 202-220.

- Hämäläinen, J. & Niemelä, P. 2014. Uudistuvan sosiaalihuoltolain arvoperiaatteet. Teoksessa: R. Haverinen, M. Kuronen & T. Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Vantaa: Hansaprint Oy, 80-105.
- Iliyan, M. 2014. Vapautuneen vangin kokemuksia vapauttamissuunnitelman toteutumisesta. [Verkkajulkaisu]. Oulu: Oulun ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [Viitattu 26.6.2020]. Saatavana: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/82003/Iliyan%20Milev%20-%20Vapautuneen%20vangin%20kokemuksia%20vapauttamissuunnitelman%20toteutumisesta.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Innokylä. 3.6.2013. Perinteiset aineistokeruumenetelmät. [Verkkosivu]. [Viitattu 2.10.2019]. Saatavana: <https://www.innokyla.fi/web/malli263264>
- Joukamaa, M., Aarnio, J., Von Gruenewaldt, V., Hakamäki, S., Hypén, K., Lauerma, H., Lintonen, T., Mattila, A., Tyni, S., Vartiainen, H., Viitanen, P. & Wuolijoki, T. 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Perustulosraportti, Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010.
- Kanerva, A. 9.2.2019. Kolmannes vangeista vapautuu kodittomana: ongelma on, että vangit elävät vankilassa päivä kerrallaan. [Verkkolehtiartikkeli]. Helsingin uutiset. [Viitattu 4.4.2020]. Saatavana: <https://www.helsingin uutiset.fi/artikkeli/743581-kolmannes-vangeista-vapautuu-kodittomana-ongelmana-on-etta-vangit-elavat-vankilassa>
- Karjalainen, L. & Keränen, S. Ei päiväystä. Sosiaalityötä tarvitaan rikosseuraamusalalla. [Blogi-kirjoitus]. Rikosseuraamusala Talentia ry. [Viitattu 1.10.2019]. Saatavana: <https://www.talentia.fi/rikosseuraamusala/blogi/39/>
- Karsikas. V. 2014. Polku vapauteen – psykososiaalisen työn kehittyminen ja rooli vankeinhoidon yhteiskunnallisessa tehtävässä. Teoksessa: H. Lindborg, M. Suonio & T. Lassila (toim.) Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014, 101-102, 104-107.
- Kirjavainen, A. 2012. Vankila ei ole saareke vaan osa yhteiskuntaa – ja juuri niin hyvä kuin yhteiskuntakin: tutkimus vankilasosiaalityön synnyn historiasta Suomessa. [Verkkajulkaisu]. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Pro gradu- tutkielma. [Viitattu 5.4.2020]. Saatavana: <https://core.ac.uk/download/pdf/15169645.pdf>
- Kivivuori & Lindborg 2009. Lyhytaikaisvanki: tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämänkulusta ja rikollisuudesta. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009.
- Kivivuori, J. 2008. Rikollisuuden syyt. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.

Kriminaalihuollon tukisäätiö. Ei päiväystä. Mistä saan apua siviiliasioiden hoitamiseen. [Verkkosivu]. [Viitattu 4.4.2020]. Saatavana: <https://www.krits.fi/tietoa/vankeusaika/mista-saan-apura-siviiliasioiden-hoitamiseen/>

KRIS -Etelä-Pohjanmaa ry. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. KRIS Suomi. [Viitattu 14.7.2020]. Saatavana: <https://kris.fi/>

Kysely- ja haastattelumenetelmät. Ei päiväystä. Liikenteen tutkimuskeskus Verne. [Verkkosivu]. [Viitattu 2.10.2019]. Saatavana: <https://www.tut.fi/verne/tutkimusmenetelmat/kysely-ja-haastattelumenetelmat/>

L 14.12.1990/1116. Mielenterveyslaki.

L 19.12.1889/39. Rikoslaki.

L 19.12.1889/39A. Laki rangaistusten täytäntöönpanosta.

L 22.9.2000/812. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista.

L 23.9.2005/767. Vankeuslaki.

L 27.11.2009/953. Laki Rikosseuraamuslaitoksesta.

L 30.12.2014/1301. Sosiaalihuoltolaki.

Lait ja asetukset. 27.6.2019. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos (Rise). [Viitattu 5.4.2020]. Saatavana: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraimukset/saannokset/laitjaasetukset.html>

Linderborg, H., Blomster, P., Tyni, S. & Muiluvuori, M. 2012. Laatu-aikaa vankilassa: tutkimus vankilaelämän laatuun vaikuttavista tekijöistä. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2012.

Luomala, M. 2009. Oman elämänsä vangit: elämäntaitojen sisällöt vankilaopetuksessa. [Verkkojulkaisu]. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Ammatillinen erityisopettajakoulutus. Kehittämishankeraportti. [Viitattu 8.7.2020]. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/17214/Luomala_Mari.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Matejkowski, J., Johnson, T & Severson, M. 2014. Prison Social Work. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 1.8.2020]. Saatavana: <https://oxfordre.com/social-work/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-1002?print=pdf>

- Mielenterveystalo. Ei päiväystä. Stigma eli häpeäleima. [Verkkosivu]. [Viitattu 2.10.2019]. Saatavana: <https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-op-paat/oppaat/psykoosi/Pages/Stigma.aspx>
- Myhrberg, P. 2002. Rangaistusten täytäntöönpano. Teoksessa: M. Salminen & K. Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Tietosanoma Oy. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002, 49-78.
- Mäntysaari, M. 1991. Sosiaalibyrokratia asiakkaiden valvojana. Byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeiden sääntely sosiaalitoimistossa. Tampere: Vastapaino.
- Natri, S. 3.7.2014. Vankiloihin tuomitaan mielenterveydeltään huonokuntoisia vankeja. [Verkkosivu]. Helsinki: Yle. [Viitattu 8.7.2020]. Saatavana: <https://yle.fi/uutiset/3-7335807>
- Neiramo, I. 2002. Vankeinhoidon etiikka. Teoksessa: M. Salminen & K. Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Tietosanoma Oy. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002, 34-37.
- Nurmi, R. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). Historiaa. [Viitattu 25.5.2020] Saatavana: <https://stm.fi/ministerio/historiaa>
- Organisaatio. 28.5.2019. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos (Rise). [Viitattu 2.4.2020]. Saatavana: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/organisaatio.html>
- Osallisuuden edistäminen. 31.1.2019. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Viitattu 8.10.2019]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen>
- Palveluehdot. 25.6.2019. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos (Rise). [Viitattu 7.10.2019]. Saatavana: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset/yhdyskuntapalvelu/palveluehdot.html>
- Perttula, K. 2019. Opettaja. Sosiaalialan tutkimusmenetelmät. Luento 2.10.2019.
- Quora. Ei päiväystä. What are prisons like in Finland? [Keskusteluryhmän viesti]. [Viitattu 1.8.2020]. Saatavana: <https://www.quora.com/What-are-prisons-like-in-Finland>
- Rikollisuus Suomessa. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikoksantorjuntaneuvosto. [Viitattu 9.7.2020]. Saatavana: <https://rikoksantorjunta.fi/rikollisuus-suomessa>

- Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Oikeusministeriö. [Viitattu 3.4.2020]. Saatavana: <https://oikeusministerio.fi/rikosoikeudellinen-seuraamusjarjestelma>
- Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2019. 31.5.2019. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 2/2019.
- Rikosten ehkäisy. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikoksentorjuntaneuvosto. [Viitattu 4.4.2020]. Saatavana: <https://rikoksentorjunta.fi/uusintarikollisuuden-ehkaisy>
- Sipilä, J. 1989. Sosiaalityön jäljillä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Social services. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Ministry of social affairs and health. [Viitattu 1.8.2020]. Saatavana: <https://stm.fi/en/social-services>
- Sosiaalityö. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). [Viitattu 3.4.2020]. Saatavana: <https://stm.fi/sosiaalityo>
- Sosionomi (AMK) Kompetenssit. Ei päiväystä. Seinäjoen Ammattikorkeakoulun opinto-opas [Verkkojulkaisu]. Seinäjoki. [Viitattu 2.9.2020]. Saatavana: <https://opinto-opas.seamk.fi/index.php/fi/21/fi/79>
- Taina, J. & Kotiranta, T. 2014. Sosiaalityötä ja toimeentulotukea: aikuissosiaalityö paikkaansa hakemassa. Teoksessa: R. Haverinen, M. Kuronen & T. Pösö (toim). Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Vantaa: Hansaprint Oy, 179-195.
- Tapani, J. & Tolvanen, M. 2011. Rikosoikeus: rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 2. uud. p. Helsinki: Talentum.
- Teorioita rikollisuuden syistä. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikoksentorjuntaneuvosto. [Viitattu 29.5.2020]. Saatavana: <https://rikoksentorjunta.fi/teorioita-rikollisuuden-syista>
- Tiedotteet ja uutiset. 14.3.2019. [Verkkosivu]. Vankien määrä väheni edelleen, mutta rikoksen uusijoiden määrä kasvoi hieman vuonna 2018. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos (Rise). [Viitattu 26.6.2020]. Saatavana: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/Tiedotteetjauutiset2019/03/vankienmaaravaheniedelleenmuttarikoksenuusijoidenmaarakasvoi-hiemanvuonna2018.html>
- Toiminnot. 9.7.2019. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos (Rise). [Viitattu 7.10.2019]. Saatavana: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantoon-pano/toiminnot.html>
- Toimintakyvyn ulottuvuudet. 16.1.2018. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL). [Viitattu 8.10.2019]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi>

[voinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/hei-koimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/hankkeet-ja-hanketuki/arviointi/tyo-ja-toimintakykymittareita/tyo-ja-toimintakyky/toimintakyvyn-ulottuvuudet](https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset/valvontarangaistus.html)

Valvontarangaistus. 25.6.2019. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos (Rise). [Viitattu 7.10.2019]. Saatavana: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset/valvontarangaistus.html>

Vangin tukeminen. 24.6.2019. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos (Rise). [Viitattu 7.10.2019]. Saatavana: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/vangintukeminen.html>

Vankeus. 25.6.2019. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos (Rise). [Viitattu 7.10.2019]. Saatavana: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/vankeus.html>

Vankilat. 12.8.2019. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos (Rise). [Viitattu 7.10.2019]. Saatavana: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat.html>

Vapautumisen valmistelu. 24.6.2019. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos (Rise). [Viitattu 7.10.2019]. Saatavana: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vapautuminen/vapautumisenvalmistelu.html>

Yhdyskuntapalvelu. 25.6.2019. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos (Rise). [Viitattu 7.10.2019]. Saatavana: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset/yhdyskuntapalvelu.html>

Yle. 6.5.2011. Päihde- ja kriminaalityössä pitää kuunnella ihmistä. [Verkkosivu]. [Viitattu 1.10.2019]. Saatavana: <https://yle.fi/uutiset/3-5354623>

Ylisassi, H, Seppänen, L., Uusitalo, H., Kalavainen, S. & Piispanen P. 2016. Aktivoiva lähityö: vankiloiden valvonta- ja ohjaushenkilöstö vuorovaikutuksellista lähityötä kehittämässä. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2/2016.

LIITTEET

Liite 1. Haastatteluteemat ja -kysymykset

LIITE 1 Haastatteluteemat ja -kysymykset

Psykososiaalinen tuki ja sosiaaliohjaus rikosseuraamuslaitoksessa

1. Koetko saaneesi riittävästi keskusteluapua vankeusrangaistuksesi aikana?
2. Millaista tukea olet saanut vankeusrangaistuksesi aikana sosiaalisten asioidesi hoitamiseen?
3. Oletko saanut vankeusrangaistuksesi aikana perhetyön tukea, päihdekuntoutusta, kuntouttavaa työtoimintaa tai muuta elämänhallintaan liittyvää tukea?

Konkreettinen apu ja tuki vapautumisen valmistelussa

1. Oletteko yhdessä käyneet erityisohjaajan kanssa läpi vapautumisesi käytännön asioita? Jos olette, minkälaista apua olet asioidesi järjestämiseen saanut?
2. Oletko saanut erityisohjaajalta apua asunnon, työpaikan tai opiskelupaikan hankinnasta? Mikäli olet, oletteko toimineen yhteistyössä?
3. Oletko saanut erityisohjaajalta apua toimeentulosi turvaamiseen vankilasta vapautumisen jälkeen?

Työskentelyn intensiivisyys ja pitkäjänteisyys

1. Koitko yhteistyön erityisohjaajan kanssa tarvittavan säännölliseksi?
2. Koitko erityisohjaajan sitoutuvan työskentelyyn? Koitko tulleeesi kuulluksi ja ymmärretyksi?
3. Millaista kohtaaminen erityisohjaajan kanssa mielestäsi oli? Saitko mielestäsi kunnioittavaa sekä arvokasta kohtelua?

Vapautumisen valmistelun muu mahdollinen tuki

1. Minkälaista muuta tukea, apua tai ohjausta kaipaisit vapautumisen valmistelussa?

2. Ovatko saamasi tukitoimet olleet mielestäsi oikea-aikaisia? Tukivatko ne mielestäsi yhteiskuntaan takaisin sijoittumistasi?
3. Koetko, että erityisohjaajat keskittyvät asiakaslähtöisesti vankien auttamiseen uusintarikollisuuden ehkäisyssä?